

Försöka lite mer

ESF-förstudien FATTA – Förtroende, Ansvar, Trygghet, Tid, Acceptans
En förstudie för att främja skolnärvaro; resultat, iakttagelser, förslag.

Försöka lite mer	1
Kort om projektet och rapporten	4
Förord	5
Inledning	6
Främja närvaro – att jobba med både systematik och individ	6
Lagar, konventioner, forskning och planer – några utgångspunkter i arbetet	8
FATTA – bakgrund och upplägg av förstudien och rapporten	11
Förstudie med ESF-medel	11
Skolor och samverkande parter i projektet	12
Problemformuleringar i ansökan	13
Metoder, begrepp och vägledande principer i arbetet	14
Så här är rapporten uppbyggd	15
Förstudiens resultat	17
Främja närvaro, förebygga och åtgärda frånvaro	17
Trygghet och delaktighet	19
Elever – kompisar och lärare spelar roll	19
Lärare – att bygga relationen är viktigt	20
Elevhälsoteam – likabehandlingsplan, aktiviteter och relationsskapande	21
Skolledning – Mer än 90% av eleverna upplever sig trygga på skolan	22
Goda lärmiljöer	23
Elever – göra allt skolarbete i skolan är både bra och dåligt	23
Lärare – att få eleverna att känna att de lyckas	25
Elevhälsoteam – tips och verktyg för att skapa den goda lärmiljön	26
Skolledning – engagerad personal skapar en god lärmiljö	26
Organisatorisk medvetenhet	27
Elever – många utmaningar kring frånvaron	27
Lärare – hur komma vidare med långtidsfrånvarande elever?	29
Elevhälsoteam – arbeta främjande istället för brandkårsutryckning	29
Skolledning – verktyg och funktioner	31
Samarbetet mellan skola och vårdnadshavare	32
Utvecklingsförslag från vårdnadshavare, personal och elever	33
Likheter och skillnader i vad de olika målgrupperna lyfter fram	35

Utmaningar som inte passar in	35
Guldgruvor på hemmaplan	36
Hur ser frånvaron ut för killar respektive tjejer?	37
Iakttagelser och förslag–en analys	39
Läsa kartan, göra resan, nå målet	39
Att stärka elever i att ta hand om sin psykiska hälsa	39
Att stärka vårdnadshavarens roll	41
Elev som passar in i skolan eller en skola som passar eleverna?	42
Bemötande–relationens betydelse i alla möten	43
Se, lyssna och ta hjälp av eleverna	43
Övergångar–möjligheter eller hinder	44
Allas ansvar och samverkans betydelse	45
Sluta göra, fortsatt göra, börja göra!	45
Sammanfattning–9 tips på att främja skolnärvaro	47
Förslag på insatser för ett kommande utvecklingsprojekt	48

Kort om projektet och rapporten

Författare & projektledare: Gunnar Villevinge, lednings- och projektutformning, ansvarig workshops, intervjuer och text.

Projektmedarbetare: Ellen Nilses, ansvarig för fokusgrupper och kvantitativa resultat

Projektmedarbetare: Malin Wigg, ansvarig för kunskapssammanställning, projektutformning, intervjuer och transkriberingar.

TACK till: Europeiska Socialfonden som finansierat och möjliggjort denna förstudie. Tack till vår samordnare Rebecka Herdevall för gott samarbete under förstudiens gång!

Samverkande parter:

Dejan Matic, Drottning Blankas Gymnasieskola i Vasastan

Johan Dahlstrand, Drottning Blankas Gymnasieskola i Nacka

Erik Hall, Visättraskolan

Johannes Innala, KKM-gruppen (Elevhälsan.se)

Utän er hade inte projektet blivit av. Stort tack för att ni satsat helhjärtat!



Medfinansieras av
Europeiska unionen

Denna rapport har tillkommit som ett resultat av förstudien FATTA (Förtroende, Ansvar, Trygghet, Tid, Acceptans), som pågått mellan den 1 augusti 2023 och 31 januari 2024, med medfinansiering av Europeiska socialfonden (ESF) i Stockholm.

Syftet med förstudien är att kartlägga och analysera tre olika skolors arbete med att främja skolkännsort och förebygga skolfrånvaro. Detta för att fördjupa problemanalysen och på sikt stärka möjligheter för unga i grundskolan från 13 år och i gymnasieskolan att fullfölja studier och att motverka studieavbrott.

Förstudien syftar också till att leda fram till ett förslag till genomförandeansökan.

Förord

”Alltså: de flesta lärarna är ju väldigt involverade och vill det bästa för eleverna. De får det också att bli kul i undervisningen. Det får ju en att bli såhär att: ja men jag kanske kan försöka lite mer.”

Elev i fokusgrupp

Försöka lite mer – Det är egentligen vad det handlar om. Den här rapporten handlar om elever och skolpersonal som försöker lite mer, *inte jobbar mer*. De som vågar pröva nya sätt och vägar. Om styrkor som skolorna behöver vårda och ta hand om. Om utmaningar i att vara en skola där alla känner sig trygga och delaktiga. En skola att längta till.

För att nå dit behöver alla hjälpas åt – lärare och elever, skolläda, elevhälsopersonal och vårdnadshavare. Försök lite mer. Skapa en skola som främjar närvaron. En närvarande skola som lever i nuet, med sikten mot framtiden. För att alla elever ska lyckas.

Främja närvaro – att jobba med både systematik och individ

Den här rapporten handlar om att främja skolnärvaro och förebygga och åtgärda problematisk frånvaro. Det är ett viktigt och komplext ämne och den kommer att visa att det inte bara finns en lösning. Det behövs flexibilitet, att lyssna på varandra, lära och ta hjälp av varandra, att inse att varje elev och varje situation är unik. Och framförallt gäller det att ta hjälp av dem det gäller – eleverna. Vad behöver de för att klara skolan, för att inte halka in i en problematisk frånvaro? Och om de har gjort det – hur kan skolan bidra till att bryta den onda cirkeln? Vad kan skolan göra för att de ska komma tillbaka? Elever vill bli lyssnade på och tagna på allvar. De vill bli delaktiga. Och när de blir det växer också ansvaret.

Vilka är de främsta orsakerna till att du tar dig upp på morgonen och går till skolan?

Att börja i vad som är drivkraften för att ta sig upp och komma iväg till skolan är ett sätt att ta sin utgångspunkt i det som är främjande för närvaron. Vi behöver också gräva i orsaker till frånvaron – vad är det som gör att de inte kommer till skolan?

Skolans arbete kring att främja närvaron behöver bedrivas och utvecklas systematiskt. Det behövs rutiner, checklistor, handlingsplaner. Och en samsyn på hela skolan – ledning, personal och elever, men också vårdnadshavare – alla måste involveras om arbetet ska bli framgångsrikt. Men det räcker inte. Vikten av att se till individen och bygga relationen med den enskilda eleven är avgörande. Det är många i förstudien som kommer tillbaks till detta, det kanske mest centrala: relationens betydelse för att främja närvaron.

Ytterst är det närvarofrämjande arbetet en rättighetsfråga. Alla elever ska ges så goda chanser som möjligt, utifrån sina förutsättningar, att klara skolan. Skolan behöver vara anpassningsbar utifrån de olikheter som eleverna utgör. I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns en artikel om det som kallas *universell utformning*. Det handlar om att skapa lösningar som fungerar för så många som möjligt redan från början. En universellt utformad skola tar höjd för detta och tänker på hur den kan göra det möjligt för alla att delta på sina villkor, i allt.

Det är viktigt att ge det här arbetet utrymme. Det finns ingen samlad, nationell statistik om hur omfattande frånvaron är. Men flera olika källor indikerar att den ökar. I en kartläggning av kommunernas frånvarostatistik, genomförd av föräldranätverket ”Rätten till utbildning”, fann man att antalet elever med problematisk frånvaro har fördubblats sedan 2018.¹ Siffror från CSN² visar en liknande trend: andelen elever som fått sitt studiebidrag indraget har ökat kraftigt under de senaste 15 åren. Enligt forskning framtagen på uppdrag av Skolverket³ behövs mer kunskap om skolfrånvarons olika faktorer, på grund av de konsekvenser som problematisk skolfrånvaro innebär för individen och samhället.

Den här förstudien vill vara ett bidrag i detta arbete.

1. Rätten till utbildning (2023). Pressmeddelande från Föräldranätverket Rätten till Utbildning, 22 april 2023: Antalet hemmasittare har ökat lavinartat från 8 500 elever till 17 000 elever på fyra år.

2. CSN (2023). Pressmeddelanden 2023-07-05: Stor ökning av indraget studiebidrag hos gymnasieelever.

3. Skolverket (u.å) Skolutveckling: Forskning och utvärderingar: Artiklar om forskning. Hämtad: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/skolfranvaro-ar-ett-komplex-okande-hot-mot-likvardighet> (2024-01-20)

Lagar, konventioner, forskning och planer – några utgångs- punkter i arbetet

Vilka lagar och förordningar finns det kopplat till skolnärvaro, vilka riktlinjer behöver vi ha att förhålla oss till och luta oss emot? Vilken forskning finns och vilka begrepp används?

Tre FN-konventioner slår fast viktiga rättighetsprinciper, som utgångspunkt i skolans arbete med eleverna:

- **FN:s konvention om mänskliga rättigheter⁴**

Denna tillkom 1948 och innehåller en deklARATION av grundläggande mänskliga rättigheter. I artikel 26 behandlas utbildning – och där konstateras att var och en har rätt till utbildning samt att den ska vara kostnadsfri, åtminstone på de grundläggande stadierna.

- **FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning⁵**

Denna blev svensk lag år 2009. I den erkänns rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning utan diskriminering och på lika villkor. Det innebär

4. Regeringen (2022). Dokument & publikationer: Informationsmaterial: FN:s konventioner om mänskliga rättigheter. Hämtad: <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2012/01/a11.017> (2024-01-20)

5. Regeringen (2015). Dokument & publikationer: Rättsliga dokument: FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Hämtad: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2008/04/ds-200823/> (2024-01-20)

bland annat rätten att erbjudas skälig anpassning utifrån personliga behov och möjligheten att få lära sig praktiska och sociala färdigheter som underlättar ett likvärdigt deltagande i utbildningen. I den beskrivs också principen om universell utformning – produkter, miljöer, program och tjänster ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning.

FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen)⁶

Konventionen trädde i kraft 1990 i Sverige men blev lag först år 2020.

Den fastslår att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barnet. Alla barn har rätt att uttrycka sin mening.

Skollagen⁷ anger att alla barn och elever i samtliga skolformer ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling, detta så att de utifrån sina egna förutsättningar kan utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Skollagen reglerar också extra anpassningar och särskilt stöd, liksom närvaro och frånvarohantering för såväl grundskolan som gymnasieskolan. En princip är att frånvaro ska utredas skyndsamt, att vårdnadshavare informeras omedelbart, detta i syfte att eleven inte ska hamna i ett negativt frånvaromönster.

Gymnasieförordningen reglerar när en elev ska anses ha avslutat utbildningen – om eleven inte kommer till en antagen utbildning inom tre dagar från terminsstart eller om eleven har uteblivit från utbildningen under mer än en månad i följd.

Slutligen berör **Socialtjänstlagen**⁸ frågor kring orosanmälan av barn. Skolpersonal är skyldiga att göra en anmälan om man misstänker att ett barn under 18 år far illa.

Det finns både forskning och verktyg att inspireras av på skolmyndigheters sidor.

Skolverket⁹ har förutom rapporter om skolfrånvaro samlat stöd och rekommendationer för arbetet med att främja närvaro och förebygga och åtgärda frånvaro, riktat till huvudmän, rektorer, lärare, elevhälsopersonal och övrig skolpersonal. Ännu fler råd och praktiska verktyg finns på SPSM:s (Specialpedagogiska Skolmyndigheten) hemsida¹⁰.

Forskningsinstitutet IFOUS (Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola) har gjort flera rapporter om skolnärvaro¹¹, att utreda skolnärvaro och om samverkan och samordnat stöd vid närvaroproblem.

Malin Gren Landell, psykolog, författare och forskare, har skrivit ett flertal böcker om att främja skolnärvaro och förebygga frånvaro. Som en bilaga till denna rapport har förstudien FATTA också producerat ”*Kompendium för att främja skolnärvaro. En samman-*

6. Regeringen (2018). Dokument & publikationer: Rapporter: Konventionen om barnets rättigheter (svenska). Hämtad: <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/konventionen-om-barnets-rattigheter-s2018.010> (2024-01-20)

7. Skolverket (2023). Regler och ansvar: Skollagen och förordningar. Hämtad: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/skollagen-och-forordningar> (2024-01-20)

8. Socialstyrelsen (2022). Kunskapsstöd och regler: Områden: Barn och unga: Orosanmälan om barn som far illa. Hämtad: <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/barn-som-far-illa/> (2024-01-20)

9. Skolverket (2023). Skolutveckling: Inspiration och stöd i arbetet: Rekommendationer. Hämtad: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/rekommendationer/rekommendationer-framja-narvaro-och-forebygga-franvaro> (2024-01-24)

10. SPSM (2023). Stöd och råd: Skolutveckling: Främja närvaro. Hämtad: <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/framja-skolnarvaro/> (2024-01-20)

11. IFOUS (u.å.). IFOUS fokuserar. Hämtad: <https://ifous.se/ifous-fokuserar/> (2024-01-20)

ställning av kunskapsområdet.” I denna relateras till Gren Landells senaste bok i ämnet¹². I bilagan berörs kunskapsområdet djupare än vad vi kan göra här. Bilagan fördjupar också något kring olika begrepp kopplat till frånvaro. Rapporten kommer genomgående att använda begreppet *Problematisisk frånvaro* när det handlar om frånvaro där det finns en risk för att eleven inte uppnår utbildningens mål.

En utgångspunkt i arbetet med förstudien är också den regionala utvecklingsplan, **RUFS2050**¹³, som siktar mot att göra Stockholmsregionen till Europas mest attraktiva storstadsregion. För att nå detta finns fyra mål, vardera med ett antal delmål, som ska uppnås inom en närmare tidshorisont, närmare bestämt år 2030. Dessa i sin tur bryts ner i regionala prioriteringar under tiden 2018–2026.

Förstudien FATTA anknyter till Mål 2 – *En öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region* och inom detta till Delmål 3 – ”Andelen gymnasieelever som inom tre år fullföljer utbildningen och får en gymnasieexamen ska vara högre än 80 procent, och skillnaderna mellan gymnasieskolorna och länets olika kommuner ska minska.” Den regionala prioriteringen 2018–2026 inom området är att ”stärka förutsättningarna för alla barn och unga att gå vidare till studier och arbete”.

RUFS 2050 relaterar till **Agenda 2030**¹⁴ och dess 17 globala mål för hållbar utveckling. Det primära av målen som utlysningen och förstudien anknyter till är mål 4 – *God utbildning för alla*. Därtill anknyter arbetet till mål 3 - *Hälsa och välbefinnande*, mål 5 - *Jämställdhet* och mål 10 – *Minskad ojämlikhet*.

12. Gren Landell, M. (2023). När barn och unga är borta från skolan: socialt arbete med skolfrånvaro och studieavbrott.

13. Region Stockholm (u.å.). Verksamhet: Regional utveckling: Strategier och planer. Hämtad: <https://www.regionstockholm.se/verksamhet/Regional-utveckling/strategier-och-planer-inom-regional-utveckling/processen-bakom-rufs/> (2024-01-20)

14. Regeringen (u.å.): Regeringens politik: Globala målen och Agenda 2030. Hämtad: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/> (2024-01-20)

FATTA – bakgrund och upplägg av förstudien och rapporten

Förstudie med ESF-medel

Förstudien FATTA (Förtroende, Ansvar, Trygghet, Tid, Acceptans) pågår mellan den 1 augusti 2023 och 31 januari 2024. Den medfinansieras av Europeiska socialfonden (ESF) i Stockholm.

ESF anger som motiv för utlysningen: *”I en situation med ökande segregation och ojämlikhet i samhället, är att slutföra skolan och få en utbildning ett av de säkrare sätten att förbättra individens förutsättningar till arbete och egenförsörjning.”*¹⁵

Syftet med förstudien är att kartlägga och analysera tre olika skolors arbete med att främja skolnärvaro och förebygga skolfrånvaro. Detta för att fördjupa problemanalysen och på sikt stärka möjligheter för unga i grundskolan från 13 år och i gymnasieskolan att fullfölja studier och att motverka studieavbrott.

Förstudien drivs av Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH)¹⁶, en partipolitiskt och religiöst neutral allmännyttig ideell organisation som verkar för människor med psykisk ohälsa och att deras rättigheter i samhället tillgodoses. För RSMH är skolnärvaro en prioriterad fråga: *”Ingen ung person ska tvingas avbryta sina studier på grund av psykisk och social ohälsa. Ungas möjligheter att få stöd och hjälp för att återgå till och avsluta studier behöver förbättras.”*¹⁷

15. ESF (u.å). Utlysningar. Hämtad: <https://www.esf.se/utlysningar/utlysning/?dnr=23-012> (2024-01-20)

16. RSMH (u.å.). Hämtad: <https://rsmh.se> (2024-01-20)

17. RSMH. (u.å.) Principprogram. Hämtad: https://rsmh.se/wp-content/uploads/2023/08/Principprogram_RSMH_2023.pdf (2024-01-20)

De skolor som ingår i förstudien är Visättraskolan (F–åk 6) i Huddinge, Drottning Blankas gymnasieskola i Vasastan och Drottning Blankas gymnasieskola i Nacka. Vidare deltar kommunikationsbyrån KKM-gruppen, som bland annat driver plattformen elevhälsan.se¹⁸.

Skolor och samverkansparter i projektet

Visättraskolan¹⁹ är en kommunal F–6 skola i Huddinge kommun. Skolan är belägen i Flemingsberg, som definieras av Polismyndigheten som ett utsatt område. Skolan har ca 400 elever, 85% av dem har annat språk än svenska som sitt modersmål.

Skolan har under flera läsår arbetat utifrån ledorden kunskap, trygghet och trivsel. När skolans elever känner sig trygga och trivs på skolan skapas förutsättningar för elevernas möjligheter till lärande.

Förtroendefulla relationer mellan personal och elever är en del av skolans trygghetsfrämjande arbete och är en betydande faktor för att främja elevernas närvaro i skolan. Visättraskolan har fungerande rutiner och arbetssätt för att upptäcka och arbeta med problematisk frånvaro.

Drottning Blankas gymnasieskola i Vasastan²⁰ flyttade relativt nyligen till nuvarande lokaler på Karlbergsvägen i Vasastan, lokaler som de delar med andra gymnasieskolor och tillsammans bildar Campus Vasastan. Skolan har 530 elever fördelade på högskoleförberedande – såväl som yrkesprogram. Utbildningarna som ges är Samhällsvetenskapliga programmet och Ekonomiprogrammet samt Hantverksprogrammet (Stylist & Frisör), Försäljnings- och serviceprogrammet och Barn och Fritidsprogrammet.

Drottning Blankas gymnasieskola i Nacka²¹ har vuxit snabbt. När skolan nu är inne på sitt fjärde år finns här ca 500 elever, fördelade på ett hantverksprogram, ett samhällsvetenskapsprogram, ett ekonomiprogram, ett försäljningsprogram, ett handel- och serviceprogram samt ett vård- och omsorgsprogram.

Skolorna har visat ett stort intresse, engagemang och vilja att fördjupa i ämnet under förstudietiden. Organisatoriskt satte vi tidigt upp en styrgrupp där rektorerna för respektive skola ingår. Skolorna har varit behjälpliga både med att arrangera mötestider, informera personal och elever, skickat ut våra enkäter i sina digitala plattformar, som används för kommunikation med personal, elever och vårdnadshavare. Vidare har de bidragit med diverse dokumentation – elevhälsoplan, likabehandlingsplan, trivsel- och ordningsregler med mer, samt med ett flertal olika enkäter som skolorna själva kontinuerligt genomför.

Förutom skolorna medverkar KKM-gruppen i förstudien. KKM-gruppen driver bland annat sajten elevhalsan.se. Genom den har en enkät gått ut som vänder sig till sajtens besökare, som framför allt består av skolpersonal inom elevhälsosektorn.

18. Elevhälsan (u.å.) Hämtad: <https://www.elevhalsan.se> (2024-01-20)

19. Huddinge kommun (u.å.). Visättraskolan. Hämtad: <https://www.huddinge.se/visattraskolan/> (2024-01-20)

20. Drottning Blankas Gymnasieskola (u.å.). Vasastan. Hämtad <https://drottningblanka.se/vasastan/> (2024-01-20)

21. Drottning Blankas Gymnasieskola (u.å.). Vasastan. Hämtad <https://drottningblanka.se/vasastan/> (2024-01-20)

Problemformuleringar i ansökan

I ansökan gjordes problemformuleringen utifrån de utmaningar respektive skola brottas med:

Visättraskolan ser en utmaning i samarbetet mellan skolan, vårdnadshavare och socialtjänsten, där förståelsen av varandras perspektiv är en kärnfråga.

Drottning Blankas gymnasieskola i Vasastan ser utmaningen i att förstå orsaker bakom frånvaron och bli bättre på det proaktiva och främjande arbetet.

Drottning Blankas gymnasieskolan i Nacka har identifierat att psykisk ohälsa är vanlig bland eleverna. De ser en utmaning i att vårdnadshavare och skola behöver förstå varandra. De upplever att från vårdnadshavares sida finns ibland en föreställning om att frånvaron är något som skolan ska fixa.

Sammanfattningsvis identifierades i ansökan följande problem/utmaningar:

- Samarbete mellan skola, vårdnadshavare och socialtjänst, när det rör elever med problematisk frånvaro
- Hur kan elevers inflytande och perspektiv bättre tas tillvara, så att inte olika parter bristande dialog blir systemfel som läggs på eleven?
- Hur fungerar de instrument och metoder som skolorna har för att följa upp frånvaron? Fungerar de enbart reaktivt eller kan de ha en främjande effekt?
- Hur kan man förstå och möta orsaker bakom frånvaro på ett effektivt sätt?
- Hur kan arbetet med den psykiska ohälsan som ofta finns med som en faktor hos elever med hög frånvaro tydligare sammansvetsa skola, föräldrar och BUP?

Under förstudien har vi i workshops, fokusgrupper, intervjuer och samtal fortsatt att identifiera utmaningar som skolorna arbetar med. Vi har också strävat efter att identifiera styrkorna. Vad är skolornas superkraft: områden och frågor där de har varit och är framgångsrika? Vad är det som de redan idag gör och är bra på? Det är i dessa styrkor som vi kan hitta kraften till utveckling och förändring.

Metoder, begrepp och vägledande principer i arbetet

Förstudien innebär en kartläggning av hur de skolor som medverkar i förstudien idag arbetar med att främja skolnärvaro och förebygga och åtgärda frånvaro. Vi har framförallt använt oss av metoder workshop, fokusgrupp, intervjuer, enkäter, insamling av material och dokumentation från skolorna, som exempelvis deras elevhälsoplan, lika-behandlingsplan, ordningsregler, samt enkäter som de skickat ut till sina elever, bland annat undervisningsundersökning och likabehandlings- och värdegrundsenkät.

Workshops har genomförts dels med hela eller stora delar av ett lärarlag vid en skola, dels med ett mindre urval av lärare som också är klassmentorer. Vid workshops med stora delar av lärarlaget har gruppen getts ett par frågor att samtala om i mindre grupper. Temat har varit styrkor och utmaningar i det närvarofrämjande arbetet på skolan. Vid workshops med en mindre grupp lärare/mentorer har vi fördjupat ytterligare i ett par av de styrkor och utmaningar som identifierats.

Workshops eller gruppintervjusamtal har också genomförts med elevhälsoteam vid respektive skola samt med skolledningar vid de olika skolorna. Vid en av skolorna har enskilda intervjuer med skolledning, elevhälsopersonal och klasslärare hållits.

Fokusgruppssamtal har skett med elever i mindre grupper, där alla i gruppen varit från samma årskurs och skola. I ett semistrukturerat samtal har elever fått dela sina tankar utifrån vissa teman, som de informerats om på förhand. Elever har valts ut/informerats om fokusgruppssamtalet av rektor eller mentor/lärare. Deras deltagande har varit helt frivilligt.

Intervjuerna har följt en intervjuguide, som anpassats till den enskilde respondent som intervjuats. De flesta intervjuer har skett digitalt, workshops och fokusgrupper har skett i fysisk form på respektive skola.

Enkäter har skickats till elever, vårdnadshavare och personal vid de två gymnasieskolorna, via de skolplattformar som används för kommunikation med respektive målgrupp. Alla har alltså haft en potentiell möjlighet att besvara enkäten. Deltagande har varit frivilligt.

Elevenkät skolorna: Vi har fått in totalt ca 270 svar från de ca 1000 elever som går på dessa skolor, alltså en svarsfrekvens på 27%.

Vårdnadshavare skolorna: Även om det totala antalet vårdnadshavare är fler än antalet elever, utgår vi från samma antal när vi räknar bortfall. Vi kan konstatera att vi har fått in drygt 130 svar, vilket torde motsvara ca 13%.

Personal skolorna: Enkät har gått ut till skolpersonal vid alla tre samverkande skolor. Vi har inte det totala antalet anställda. 43 svar har inkommit, vilket ger en ungefärlig svarsprocent på ca 35%.

Det är viktigt att ha i minnet att ett relativt stort bortfall gör att resultaten inte är vetenskapligt säkerställda. Det är inte givet att respondenterna representerar ett tvärsnitt av elever, personal respektive vårdnadshavare. Det kan finnas felkällor jämfört nationella siffror. Inte desto mindre är svaren viktiga, de säger mycket om hur respektive målgrupp ser både på problem och lösningar.

När det gäller begrepp och termer som brukar användas och som vi även i denna rapport använder är ”problematisk skolfrånvaro” när det finns en risk att eleven inte uppnår utbildningens mål, vare sig frånvaron är sammanhängande eller upprepad,

Vägledande principer som genomsyrat arbetet i förstudien har varit:

- Inkludering och delaktighet – involvera alla grupper som berörs, inte minst elever. Hitta former för kommunikation med respektive målgrupp och skapa delaktighet på lika villkor
- Universell utformning – ha med perspektivet som innebär att alla får möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar. Är verksamheten utformad utifrån olikheter, är den villig att pröva och ompröva sig själv, för att minoriteter och funktionsvariationer ska komma till sin rätt?
- Lärande – att kontinuerligt bygga förutsättningar för lärande, som ger alla organisationer och enskilda, både från projektägare och samverkande, möjligheter att reflektera över iakttagelser som görs i projektet, lära och utvecklas utifrån det
- Lika möjligheter för alla – att låta de horisontella principer som är bärande för socialfondsprogrammet – jämställdhet, tillgänglighet, icke-diskriminering – genomsyra arbetet och arbetssättet.
- Samverkan, tillit och kommunikation – avgörande för framgångsrika projekt är att skapa en robust samverkan där alla – organisationer och individer – både bidrar och får tillbaka. Allas röst och erfarenhet lyfts fram och tas tillvara. Förutsättningar för en sådan samverkan är att bygga tillit och att ha en flödande och transparent kommunikation mellan parterna.

Så här är rapporten uppbyggd

Rapporten inleds med ett avsnitt som beskriver och avgränsar ämnesområdet för förstudien och rapporten. Om vilka lagar, förordningstexter och aktuell forskning som är utgångspunkter. Inledningen följs av ett avsnitt som beskriver förstudien FATTA, vilka de samverkande parterna är, vad som definierats som problemet som projektet vill angripa och något om de metoder och vägledande principer som använts för detta.

Därefter följer en genomgång av projektets resultat. En utgångspunkt har varit de tre nivåerna Främja, Förebygga, Åtgärda som närvaroarbetet organiseras i. Sammanställningen av resultat har kategoriserats utifrån de av IFOUS identifierade framgångsfaktorerna Skapa delaktighet, Goda lärmiljöer och Organisatorisk medvetenhet. Här har samlats utsagor och resultat från de aktiviteter som genomförts med de olika målgrupper vi mött – elever, lärare, elevhälsopersonal, skolledning. De olika synpunkter som respektive målgrupp framför är ibland ordagrant återgivna, ibland sammanfattade från det sammanhang där de sagts. Vi återger både det som identifierats som styrkor, alltså något som målgruppen tycker skolan är bra på, och utmaningar, ofta utvecklingsområden där det finns mer att göra.

Vi har även redovisat några kommentarer som inte går in under någon av de tre framgångsfaktorerna.

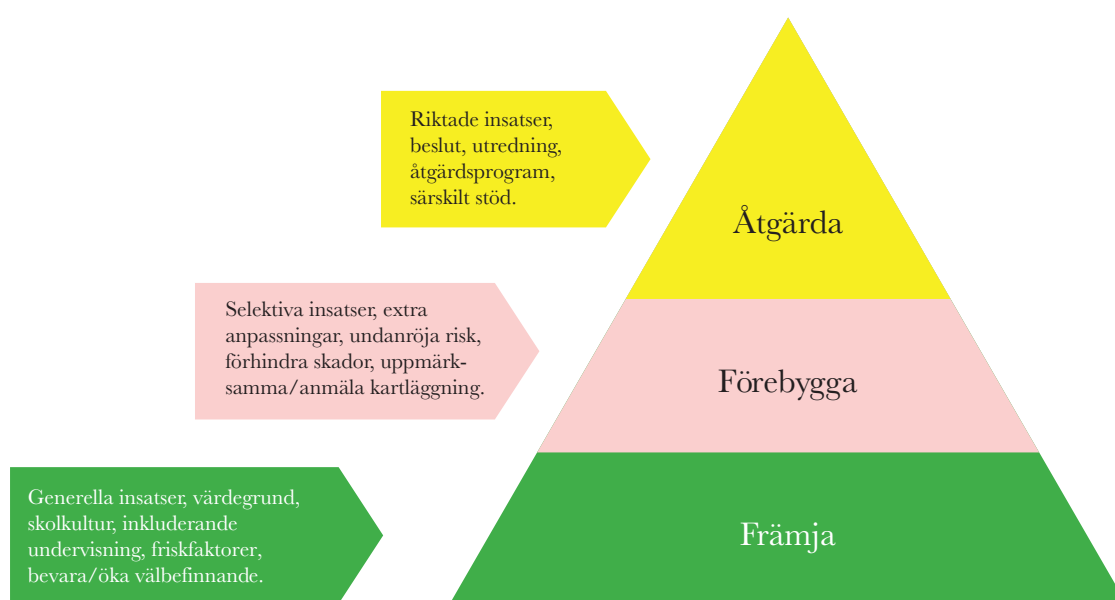
I ett följande kapitel redogör vi för vår analys – iakttagelser och förslag. Här tar vi ut svängarna och berättar om det vi har iakttagit när vi gjort förstudien och formar utifrån denna analys ett antal synpunkter eller förslag, sådant som vi tycker att skolorna bör ägna mer uppmärksamhet åt framöver. Vi sammanfattar vår analys i en lista på tips för att främja skolnärvaro.

Ett avslutande kapitel riktar blicken framåt – mot ett kommande utvecklingsprojekt. Vår förhoppning och ambition är att förstudien ska leda till ett genomförandeprojekt, med finansiering från ESF (Europeiska Socialfonden).

Förstudiens resultat

Främja närvaro, förebygga och åtgärda frånvaro

Vi har i förstudien undersökt hur skolorna arbetar inom tre huvudområden – Främja närvaro, Förebygga frånvaro och Åtgärda frånvaro. De första två är proaktiva till sin karaktär, det tredje är reaktivt och handlar om vad skolan kan och behöver göra för elever som tappat taget och är inne i en problematisk frånvarosituation. Det finns olika modeller för hur ett sådant här arbetssätt ser ut i praktiken. Drottning Blankas gymnasieskolor har i sin elevhälsoplan figuren Elevens bästa i fokus som också delar in elevhälsoarbetet i dessa tre nivåer – Främja, Förebygga och Åtgärda. Vi använder den som illustration för att visa på de olika nivåerna och vad som hör hemma på respektive nivå.



Att **främja närvaro** handlar om hur skolan möter alla sina elever – med pedagogiska och organisatoriska lösningar – som gör att eleverna känner trygghet och delaktighet i skolan, att de utvecklas i riktning mot skolans och sina egna mål. Att främja närvaro är riktat till alla elever, det är ett basarbete, som skolorna gör för att skapa en skola

som präglas av trygghet och delaktighet, goda lärmiljöer och en organisatorisk medvetenhet. Det är inte något som bara läraren eller mentorn gör i klassrummet, inte heller något som bara är elevhälsoteamets eller rektorns sak att sköta. Om det ska bli ett genomslag behövs att alla känner till och är överens om arbetsgång och rutiner och att alla, både personal och elever, delar en skolkultur, där alla är respekterade, där inte mobbning, kränkningar eller diskriminering förekommer. En kultur där relationer och framtidstro byggs.

På den främjande nivån handlar det bland annat om generella insatser, värdegrund, skolkultur, inkluderande undervisning. Det är alltså insatser som riktar sig till alla elever. Hit kan också räknas olika trygghetsskapande aktiviteter, antingen de är regelbundet återkommande, exempelvis mentorstid med samtal och övningar om det som hittills kallats resiliens men framöver går under samlingsnamnet Mental träning. Det kan också röra sig om aktivitetsdagar t ex i samband med läsårsstart. På Visättraskolan finns det flera sådana här trygghetsskapande initiativ, till exempel #roliga raster, klassrådstimme med mera. Här finns även ett trygghetsteam som initierar och stöttar i trygghetsskapande insatser.

Den **förebyggande** nivån handlar om selektiva insatser, till exempel extra anpassningar, att uppmärksamma/anmäla och kartlägga. Att förebygga frånvaro handlar om intensiva insatser för dem som befinner sig i någon form av riskzon. När frånvarorutiner fungerar som de ska, dyker de här eleverna upp i det system som skolorna har för att uppmärksamma frånvaro, då risk finns att målen ej nås. Detta kallas EWS – early warning system och med det som verktyg görs genomgångar 4 – 5 gånger/läsår för att fånga upp elever i riskzon. Det är ett systematiskt exempel på hur man organiserar arbetet för att förebygga frånvaro. Att förebygga frånvaro handlar alltså om att med olika metoder och budskap få eleven att bryta ett frånvaromönster. Extra anpassningar är en av dessa metoder.

Och slutligen, den **åtgärdande** nivån, handlar om riktade insatser, beslut, utredning, åtgärdsprogram och särskilt stöd. En annan varningsklocka som är inbyggd i systemet, men som är ganska omdiskuterad, inte minst av eleverna i våra fokusgrupper, är CSN-varningar, som sker vid frekvent frånvaro, vilket även kan innebära ströfrånvaro vid vissa lektioner, tider eller dagar i veckan. En varning om indraget CSN är en piska som används för att eleven ska få starkare incitament att ta tag i sin situation och komma tillbaka till skolan igen. Det påföljande steget är indraget CSN. Att åtgärda frånvaro riktar in sig på de elever som uppvisar hög frånvaro. Frånvaroutredning, särskilt stöd och riktade insatser är exempel på sådant som oftast är aktuellt.

Inom respektive kategori kan man urskilja olika framgångsfaktorer i arbetet. IFOUS²² sammanfattar dessa i tre huvudrubriker: **trygghet och delaktighet, goda lärmiljöer och organisatorisk medvetenhet**. Vi försöker här i resultatdelen av rapporten att ta sikte på hur skolorna uppfattar att man arbetar och lyckas med framgångsfaktorerna. Vi gör en genomgång och lyfter fram något av vad respektive målgrupp – elever, lärare, elevhälsoteam och skolledning – har identifierat och lyft när det gäller framgångsfaktorerna.

I våra workshops, fokusgrupper och intervjuer har vi inte bara frågat efter framgångsfaktorer och styrkor utan också utmaningar och utvecklingsområden – vilka utmaningar ser respondenterna i arbetet med att främja närvaro, förebygga och åtgärda frånvaro?

²² IFOUS (2019). Skolnärvaro: En översikt av forskning om att främja alla barns och ungas närvaro i skolan.

Utmaningarna kan ibland ses som en annan sida av samma mynt. Till exempel kan en målgrupp beskriva styrkorna i den goda lärmiljön, medan andra har lättare att se utmaningarna i att skapa denna goda lärmiljö.

Trygghet och delaktighet

IFOUS (Innovation, Forskning och Utveckling i Förskola och Skola) har identifierat tre framgångsfaktorer i det närvarofrämjande arbetet²

Trygghet och delaktighet är en nyckelfaktor för att eleven ska vilja vara i skolan. IFOUS definierar denna framgångsfaktor så här:

- trygghet, att slippa trakasserier och kränkande behandling, i och utanför skolan
- känsla av att det är möjligt att lyckas i skolarbetet
- goda kamratrelationer, social kompetens
- tillhörighet och delaktighet
- att bli lyssnad på och ha inflytande över sin skolvardag

Hur arbetar skolorna med denna framgångsfaktor? Vad är de stolta över? Vad vill de utveckla? Och hur svarar olika målgrupper på frågan? Här följer en genomgång som börjar med vad eleverna säger:

Elever – kompisar och lärare spelar roll

I fokusgrupper med elever ställde vi frågor om motivation, till exempel ”vad det är som får dig att gå upp och komma iväg till skolan på morgonen”. Men vi frågade också om relationer, om det finns någon vuxen eller jämnårig på skolan som eleven skulle kunna prata med om det händer något jobbigt i livet. Kring delaktighet frågade vi om skolan värdesätter elevernas åsikter kring vad som fungerar och kan bli bättre? Känner eleverna till vilka rättigheter och skyldigheter de har, var en annan fråga.

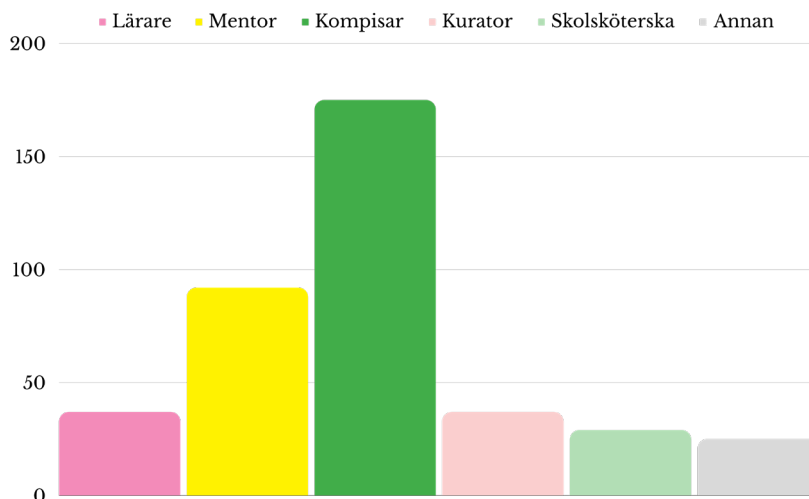
Trygghet och delaktighet handlar om – enligt eleverna:

- Kompisarna motiverar till att gå i skolan
- Goda relationer till lärare och mentorer
- Lära-känna-aktiviteter kan främja goda relationer
- Bra inställning från lärare skapar ömsesidig respekt
- Skolan upplevs intresserad av vad eleverna tycker
- Förståelse och stöd från lärare, goda lyssnare
- Bra klimat och stark gemenskap
- Möjlighet att påverka
- Man får stöd om man behöver

Mentorers betydelse i relationen poängteras, både i samtal och enkäter. I enkät ställdes frågor om elevens relation till klasskamrater, lärare i allmänhet, elevhälsopersonal, mentor. 68% av eleverna svarar Stämmer bra eller Stämmer väldigt bra på påståendet ”Jag har god relation till min mentor”. I topp ligger relation till klasskamrater, 71%.

I enkät ställdes också en fråga om vem eller vilka eleven skulle vända sig till om hen mår dåligt: Också på denna fråga kommer mentor på god andraplats efter kompisar.

Om du skulle må dåligt (på grund av skolan eller andra skäl), vem eller vilka skulle du då helst vända dig till av följande?



”Vad är det som gör att man får en bra relation med läraren?” ”Det känns som man samarbetar. Om läraren inte tror på en så tror jag väl inte heller att jag kommer klara det, typ.”

Elev i fokusgrupp

”Eftersom vi träffar ju lärarna varje dag, så bygger man ju en slags relation med dem också. Då känns det ju mer tryggt att prata med dem än exempelvis en kurator då.”

Elev i fokusgrupp

Lärare – att bygga relationen är viktigt

I workshop med lärare listades styrkor och utmaningar i det närvarofrämjande arbetet. I en uppföljande workshop fördjupades bland annat i vad som behöver göras framöver för att främja delaktighet och inflytande, för att vara trygghetsskapande och för att utveckla en god lärmiljö.

Flera återkom till relationens betydelse när man pratar om det som upplevs som en styrka på skolan. Det ger också bättre förutsättningar att hitta orsaker till eventuell frånvaro.

”Vi bryr oss om våra elever, bygger relationer vilket öppnar upp för rak kommunikation elev–lärare emellan om orsak till eventuell frånvaro.”

Lärare i workshop

Systemet med klassmentorer borgade för detta menade man eftersom *”Man känner eleverna, och har ett direkt engagemang för elevernas måluppfyllelse.”*

Trygghet och delaktighet – styrkor, utmaningar och önskemål, enligt lärare:

- **Styrka:** Skolans motto ”Det är viktigt för mig att det går bra för dig” bidrar i ambitionen att verkligen hjälpa elever
- **Styrka:** Den fasta placeringen i klassrummen, som många lärare tillämpar, bidrar också till att skapa trygghet i klassrummet.
- **Styrka:** Ökat elevinflytande genom elevråd
- **Styrka:** Samtal och övningar i Mental hälsa
- **Utmaning:** risken att relationer inte blir likvärdiga, att vissa elever får/tar mycket uppmärksamhet på bekostnad av andra
- **Önskemål:** fler schemabrytande dagar, som kan stärka det relations- och trygghetsskapande
- **Önskemål:** kompetensutveckling för lärare för att stärka den sociala dimensionen av yrket.
- **Önskemål:** Trygghetsvård, som är tillsammans med elever utanför kontorstid.

”Relationer med eleverna. Vi lägger mycket energi på att bygga dem. Så att man kan få en bra kommunikation lärare och elev emellan. Vad är orsaken till att du inte är här? Det gör det lite lättare att få fatt i viktiga saker.”

Lärare i workshop

”Tydlighet och förväntningar är jättejätteviktiga för de här barnen. Inte så pass mycket förväntningar att det liksom slår över och att de känner sig kvävda eller att det blir övermäktigt men tydlighet i att: det här förväntar jag mig av dig, jag tror på dig och jag vill hjälpa dig.”

Lärare i intervju

Elevhälsoteam – likabehandlingsplan, aktiviteter och relationsskapande

Elevhälsoteamen på gymnasieskolorna träffade vi vid två tillfällen. Vid det första gick vi igenom upplägget för hela förstudien och de insatser vi planerade på respektive skola. Vi samlade också styrkor och utmaningar som teamen kunde identifiera. Vid andra tillfället hade vi en workshop som strukturerades kring de tre nivåerna: den främjande – hur arbetar skolan med generella insatser och rutiner, hur gör man för att utgå från elevens behov och för att öka elevers trygghet och delaktighet? Vi kom även in på frågor om skolkultur och värdegrund.

På den förebyggande nivån frågade vi om rutiner, hur man definierar begrepp som ”problematisera frånvaro”. När det till sist kom till den åtgärdande nivån handlade workshop-samtalet om vilka stödinsatser som kan vara aktuella, vad som görs i form av skolnärmanden med elev som är långvarigt frånvarande och hur samverkan med andra aktörer i detta arbete ser ut.

Framgångsfaktorer för trygghet och delaktighet enligt elevhälsoteamen:

- Personal som inte ger upp om eleverna, relationsskapandet lärare–elev
- Ett trevligt bemötande av både lärare och elever bidrar till att skapa trygghet på skolan
- Att lärare verkligen ser sina elever och uppmärksammar deras mående
- Stämningen på skolan
- Motiverade elever som förstår varför de är i skolan bidrar ytterligare till att stärka tryggheten
- Samtal och övningar om mental hälsa på mentorstid
- Likabehandlingsplanen fyller en viktig funktion för att lägga grunden för elevernas trygghet
- Aktiviteter och insatser som anordnas på skolan som trygghets- och delaktighetskapande, till exempel fotbollsturneringar, skolambassadörer
- **Önskemål:** starta samtalsgrupper för elever med låg närvaro

”En del mentorer är nog väldigt relationellt inställda, på gränsen till att vara liksom kompis med eleverna, till de som verkligen drar en gräns att jag är lärare, du är elev. Så det är nog hela spannet.”

Elevhälsopersonal i workshop

”Det finns lite i skolkulturen, att vi ska hälsa på våra elever och om vi har fem minuter över, att vi ska sitta och prata lite med dem. Så jag andas lite tillsammans med eleverna.”

Elevhälsopersonal i workshop

Skolledning – Mer än 90% av eleverna upplever sig trygga på skolan

I samtalet med skolledning uppehöll vi oss vid flera olika frågor kring den organisatoriska medvetenheten – övergripande frågor, till exempel om statistik, mål i arbetet och en konkret fråga om trygghet och delaktighet ställdes – hur skolledningen bedömer att elevernas upplevelser av trygghet och delaktighet/inflytande är.

Det här skapar trygghet och delaktighet – enligt skolledningarna:

- över 90% av eleverna på båda gymnasieskolorna har uppgett i den årliga LoV-enkäten (likabehandlings- och värdegrunds-enkäten) att de känner sig trygga i skolan
- hög vuxennärvaro i verksamheten
- Förstelärarskapet har ett ansvar att följa upp denna upplevelse av trygghet
- Trygghetsteam med en mix av olika personalfunktioner, jobbar med värdegrundsfrågor i klasserna, med trygghet på nätet m m (Visättraskolan)

- Klassråd
- Elevråd (nämndes också som en utmaning på en av skolorna, eftersom man för närvarande inte har ett elevråd)
- Mental träning som något som både kan utveckla elevers syn på skolan och ha effekt på närvaron
- roligare raster, där elever erbjuds vuxenledda rastaktiviteter (Visätterskolan)

”Hur ska vi få dem att ta ansvar? Det handlar om delaktighet och motivation. Det arbetet behöver finnas större och mer synligt på skolorna. Jag tror att man skulle behöva bjuda in eleverna till mer respektfull dialog på något sätt.”

Skolledare i intervju

Goda lärmiljöer

Lärmiljön, den miljö elever befinner sig före, under och efter under visningstiden, är av betydelse för elevers närvaro i skolan. IFOUS ger oss följande definition:

- trygghet och ordning
- hög undervisningskvalitet och gott ledarskap i klassrummet adekvat stöd och anpassningar
- positiva förväntningar på eleverna
- goda relationer mellan elever och lärare
- möjlighet för vårdnadshavare att vara involverade

Elever – göra allt skolarbete i skolan är både bra och dåligt

Med eleverna samtalade vi bland annat om principen att allt skolarbete sker i skolan. Argumentet som anförs av skolan för denna förändring, är att det i och med AI:s snabba framväxt har blivit lättare att fuska och svårare för lärare att avgöra om eleven har fuskat eller inte. Bedömningen av elevers arbeten blir mer rättvis om arbetet utförs i skolan. Elever kan förstå argumentationen och det som också anförs till den här modellens fördel, nämligen att det skapar mindre läxstress – men många elever upplever ändå detta som en stor nackdel: det blir svårare när man varit borta att komma ikapp och för en del elever är skolmiljön svår att koncentrera sig i. Att inte få möjligheten att hinna ikapp eller göra klart efter skoltiden kan både skapa stress och en känsla av att det är ännu svårare att komma tillbaks efter en tids frånvaro. Många elever efterlyser möjligheter till individanpassning. Samtalen har också handlat om missnöje med att inte få ha varit med att ha synpunkter i en sådan här stor förändring i det pedagogiska arbetet.

Vi pratade också kring möjligheten att få stöd om man behöver det och om inflytande i skolan. Och om lektionernas innehåll och förankring – eller brist på förankring – i den verklighet som eleverna befinner sig i.

En god lärmiljö utmärks enligt eleverna av:

- Motiverande när man får beröm för sina resultat
- Eleven motiveras av innehållet på lektionen
- Läraren vill att det ska gå bra för mig
- Nya fräscha lokaler tilltalar elever
- Lärare anpassar undervisningen efter elevernas behov
- Positivt att skolarbetet sker på plats, större chans att plugga
- Praktiska moment motiverar elever att komma till lektionen
- Lärare påminner att man har uppgifter att lämna in
- Läxhjälp är en bra funktion när man behöver ta ikapp

Utmaningar och önskemål när det gäller en god lärmiljö:

- Utmaning: Pressat i klassrummet p g a tidsbrist
- Utmaning: Man utgår från att alla förstår uppgifter, att alla är lika
- Utmaning: Klassen är stökig och elever skickas ut från lektionen
- Önskemål: Elev önskar stöd att ta igen om hen behöver det
- Önskemål: Önskar möjlighet att plugga hemifrån ibland

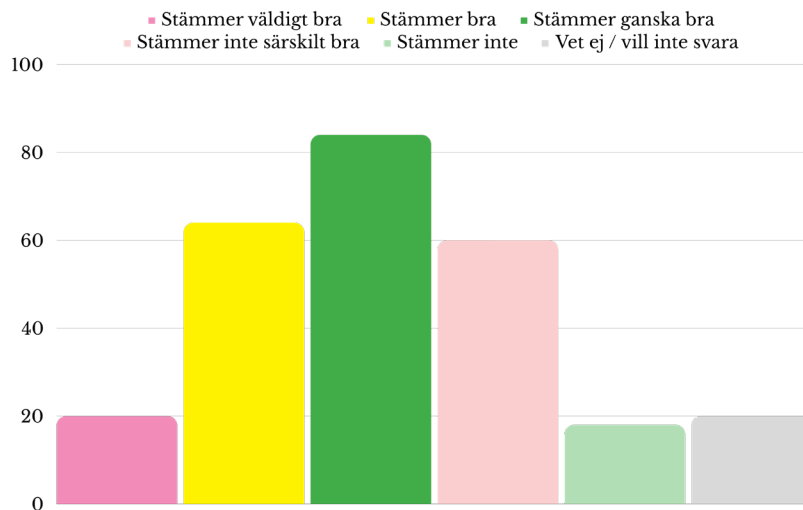
”Absolut att det blir elev och lärare, men det blir ändå som att vi är lika på något sätt. Det blir inte som de anses högre än oss, vilket de var väldigt bra på att göra i grundskolan. Att man var en elev och man skulle göra som läraren sa, utan man har en röst att kunna förklara, argumentera varför man tycker vissa saker med lärarna, utan att det blir ett bråk eller argument över det. Så de har ju ändå respekt för oss som individer. Då får de ju automatiskt den respekten tillbaka.”

Elev i fokusgrupp

Svaren från elevenkäten visar att många elever inte tycker att de får den anpassning som behövs i undervisningen.

25

Om jag behöver så anpassar läraren undervisningen så att jag kan delta



Lärare – att få eleverna att känna att de lyckas

För lärare kan det ju tyckas att det här är paradgrenen nummer 1 – att skapa goda lärmiljöer. Och det som lyftes fram var naturligtvis undervisningen men också hur lärare samarbetar med varandra. Det finns en kollegialitet där man prestigelöst lär av varandra. Båda gymnasieskolorna har flera yrkesprogram och i en workshop uppmärksammar en grupp att APL för yrkes elever tycks ge bättre närvaro när de är i skolan. Praktiska övningar på yrkesprogrammen bidrar också med att motivera, liksom anpassningar under lektioner.

En god lärmiljö enligt lärare:

- Individanpassningar som sker efter varje individs behov
- Att få eleverna att känna att de lyckas
- Att läraren/mentorn känner sina elever och vet deras behov
- Att skapa goda relationer till sina elever

Utmaningar och önskemål för den goda lärmiljön:

- **Utmaning:** elever vill skjuta upp sitt arbete, vill slippa och sluta tidigt
- **Utmaning:** elever som inte hängtt med får allt svårare att hinna ikapp – lätt att en ond cirkel av frånvaro startar
- **Utmaning:** att hinna lära känna sina elever
- **Önskemål:** Bättre utrustning i lektionssalar – t ex skärmar och hörselkåpor
- **Önskemål:** Utbildning kring pedagogisk planering

- **Önskemål:** Kunskapshöjande insatser om psykisk och fysisk hälsa
- **Önskemål:** Schemabrytande studiebesöksdagar

”Jag tänker att det viktigaste för eleven är att vi ser till att deras plats som de är på i undervisningen, att den är trygg. För det gör så att de inte drar sig härifrån eller stannar hemma. Trygghet i gruppen och på skolan... gemenskapskänslan är väldigt viktig”

Lärare i workshop

”Relationen till eleverna kanske är viktigare än lektionerna”

Lärare i workshop

”Elev A och elev B med samma diagnos har inte samma behov.”

Lärare i intervju

Elevhälsoteam – tips och verktyg för att skapa den goda lärmiljön

På workshop med elevhälsoteamet på en av skolorna talar deltagarna om lektionens värde. Detta ses som en kultur som lärarna håller på att skapa. Personalens relationella förmåga och tålamod, liksom att undervisningen anpassas utifrån elevens behov och att lektionerna är varierade, är styrkor som framhålls, samtidigt som det nämns som en utmaning för läraren att förstå elevens behov.

En god lärmiljö – så här säger elevhälsoteamen:

- Mentorns förmåga att skapa en god dialog med sina elever
- Varierade lektioner
- Elevvärd som finns på en av skolorna bidrar till att skapa studiero
- Att veta vad som händer på lektionen är trygghetsskapande
- Verktyg, tips och metoder som underlättar arbetet är planeringsmall, policy för att hantera stökiga lektioner, och UU-enkäter (UndervisningsUtvärderingar) som mäter kvalitén i undervisningen
- **Utmaning:** vissa elever ser lektioner som något de helst vill slippa, de har låg studiemotivation
- **Utmaning:** dagens frånvaro ser annorlunda ut – elever väljer bort lektioner eller dagar.

Skolledning – engagerad personal skapar en god lärmiljö

Grunden för att skapa en god lärmiljö är engagerad personal med goda relationer till eleverna slår skolledningarna fast. Men en utmaning är att enskilda elever ofta spelar en stor roll för ordningen i undervisningen. Trots lärarnas goda ambitioner är det dessutom många elever som kommer för sent till lektionen. Det är ett kulturarbete som behövs, menar en av deltagarna, att förändra elevens syn på skolan. Men också lärmiljöerna i sig och den närvarofrämjande skolkulturen behöver utvecklas.

- Jobbar mycket med att ha en differentierad undervisning
- Förstelärarna har ett uppdrag att höja undervisningskvalitén
- Vi jobbar med en tillgänglig lärmiljö: bildstöd, anpassningar, kollegiala möten, provar tillsammans, lär av varandra, använder i klassrummet (Visättraskolan)
- **Utmaning:** En närvarofrämjande skolkultur behöver bli bättre
- **Utmaning:** Enskilda individer spelar roll för ordningen i lärmiljön
- **Utmaning:** Att det som bestäms som gemensamma rutiner efterlevs väldigt olika
- **Önskemål:** Utveckla elevers syn på skolan

”Vårt viktigaste utvecklingsområde är att få eleverna att känna att det här jag ska vara”

Skolledare i workshop

Organisatorisk medvetenhet

Den organisatoriska medvetenheten handlar om systematiken i det närvarofrämjande arbetet. IFOUS lyfter även in skapandet av en god skolkultur och dialog med vårdnadshavare och samverkan med externa aktörer.

Här är listan:

- helhetsperspektiv och systematik i arbetet med skolnärvaro
- en god skolkultur
- förebyggande och proaktivt elevhälsoarbete
- trygga övergångar, exempelvis mellan stadier, grupper och skolor
- dialog och samverkan med vårdnadshavare och med aktörer i det omgivande samhället

Mycket av det som nämns i workshops och intervjutillfällen rör både själva lärmiljön i sig, såväl som organiserandet, helhetsperspektivet och systematiken, samtidigt som de ger avtryck på den framgångsfaktor som kallas Trygghet och delaktighet.

Under den här rubriken har vi försökt samla allt det som har samband med hur man organiserat arbetet, till exempel inrättandet av klassmentorer istället för heltidsmentorer, rutiner kring frånvarohantering och arbetsfördelning i det.

Elever – många utmaningar kring frånvaron

Samtalet med elever om det som går in under temat Organisatorisk medvetenhet kom att handla om frånvaro, vad som gör att man kan halka in i frånvaro, vad skolan gör och hur det kan vara att komma tillbaka igen. Naturligt kom samtalet därför till stor del att handla om de utmaningar som elever upplever på området.

Elever om det som vi kallar organisatorisk medvetenhet – bra saker som sker och några utmaningar:

- Bra med en prova-på-dag i samband med övergång från annan skola
- Det sker en bra planering för att minska arbetsbördan hos eleverna
- Elever har skyldighet att bemöta lärare och andra elever med respekt – skolkulturen
- Skolans (elev)ambassadörer hjälper till att lösa konflikter
- Mentor tar kontakt vid frånvaro
- **Utmaning:** Schemat viktigt för om man dyker upp eller inte
- **Utmaning:** Upplever att det är alldeles för lätt att få CSN-varning
- **Utmaning:** Stor personalomsättning under en period
- **Utmaning:** Elev anser att skolan inte kan åtgärda frånvaro
- **Utmaning:** Lärare kommenterar ens frånvaro när man kommer tillbaka – då blir frånvaron ännu mer frekvent

Vad kan skolan eller kompisarna göra för att underlätta att man kan komma tillbaka?

”Kanske visa att man vill ha personen där. Så att man blir motiverad att komma.”

Elev i fokusgrupp

I elevenkäten ställdes en fråga om eleven själv har erfarenhet av att ha varit frånvarande från skolan under en längre tid (ca 40% svarade ja) och en följdfråga:

Om ”Ja” och du är tillbaka i skolan igen, vad gjorde att du kom tillbaka? Om ”Ja” och du inte är tillbaka i skolan, vad gör att det känns svårt att komma tillbaka?

Här är några av svaren:

- *”CSN fick mig att komma tillbaka”*
- *”Jag vilade upp mig och ville komma tillbaka för att lära mig, inte komma efter i arbetet och träffa mina kompisar ”*
- *”Var sjukskriven men började må bättre psykiskt och kom tillbaka”*
- *”Ny skola, nya klasskompisar och en ny start”*
- *”Att någon ringde hem och frågade varför jag inte varit där och sedan anpassade”*
- *”Jag kom tillbaka för att jag lyckades ta tag i det som blev fel och jag mår bättre efter att ha kommit in i bättre rutiner”*
- *”Kompisar och bra lärare samt korta skoldagar som går att ta sig igenom”*
- *”Jag blev frisk och fick därmed tillbaka rutiner och orkade börja gå i skolan igen. Jag insåg att det är viktigt”*

Lärare – hur komma vidare med långtidsfrånvarande elever?

Samtalet med lärare kommer att handla om klassmentorskapet och klasskonferensens för- och nackdelar. Sedan glider samtalet in på frånvaron, först ströfrånvaron och rutiner i samband med det. Och hur hanterar man långtidsfrånvarande elever? Många menar att det uppstår ett vakuum i samband med frånvaroutredningen. Den blir en process i sig och den enskilde läraren upplever att hen inte kommer vidare med eleven och inte heller har insyn i processen. Det saknas rutiner för fortsatta åtgärder med långtidsfrånvarande elev. Och det kan också vara så att läraren inte får någon kontakt med en frånvarande elev. Hur ska man göra med en frånvarande elev där skolan försökt allt, frågar någon på en workshop.

Lärare om organisatorisk medvetenhet
– vad funkar och vilka är utmaningarna?

- Fysiska förutsättningar med fräscha lokaler är mycket positivt
- Klasskonferensen: bra att få tid för specifika klasser och elever; dåligt att tiden inte räcker till
- CSN-varning är en viktig piska
- Strukturen för uppföljning och närvarorapportering är bra
- Upplägget med förstelärare skapar en tydlig programprofil
- Klassmentorskapet ger en överblick och koll på klassen
- Två mentorer per klass är bra
- **Utmaning** med klassmentorskapet: det behövs mer tid för samtal med enskilda elever
- **Utmaning** med klassmentorskapet: et behövs en tydlig mentorsbeskrivning
- **Utmaning:** rutiner i samband med frånvaro, särskilt konsekvenser i samband med sen ankomst eller som en annan sida av samma tema: att få morgontrötta elever till skolan
- **Utmaning:** APL-handledare anställer elever vilket innebär att eleven skippar skolan.
- **Utmaning:** Vårdnadshavare – samarbete, samtal, delaktighet
- **Utmaning vårdnadshavare:** visar ibland brist på engagemang; vet inte orsaken till elevens höga frånvaro; anmäler elev som frånvarande när hen inte vill gå till skolan
- **Önskemål:** stödpersonal och elevresurser; experthjälp för kontakt med vårdnadshavare och elev

Elevhälsoteam – arbeta främjande istället för brandkårsutryckning

Samtalen med elevhälsoteamen och dess representanter handlar om rutiner och arbetsorganisation, om skolkultur, om elevsyn, om ansvarsfördelning i det närvarofräm-

jande arbetet, om mentorskap, om anpassningar, om ströfrånvaro och övergångar. Här har blandats högt och lågt, styrkor och utmaningar.

Elevhälsoteamens roll har förändrats, konstateras i en workshop med elevhälsoteam – från att vara mer av brandkårsuttryckning till att arbeta främjande. Som ett exempel på detta lyfter man, i en av skolorna, det faktum att det är två från elevhälsoteamet som håller i klasskonferenser. Men i en workshop uttrycks önskemål om att jobba mer främjande och mindre åtgärdande. Ett elevhälsoteam uttrycker att man tycker sig ha blivit bättre på att möta elevers behov. Nedan återger vi ett urval av alla de förslag och synpunkter som framkom under workshopparna:

Elevhälsoteamen om organisatorisk medvetenhet – vad som fungerar bra, utmaningar, önskemål och förslag:

- Den goda relationen mellan lärare och elevhälsopersonal, liksom med engagerade vårdnadshavare
- Finns bra rutiner i arbetet: lathund för frågor om skolkultur och anti-mobbing, EWS-systemet för att fånga upp elever med behov; klassmentorskapet; hälsosamtal på individnivå; motivationssamtal med elever med låg närvaro; elevhälsoplanen
- Mottot ”Det är viktigt för mig att det går bra för dig” genomsyrar skolans kultur
- Mentorskapet – styrka: EHT går igenom frånvarorutiner med nya mentorer.
- Mentorskapet – **utmaningar**: En del mentorer vill inte berätta om frånvaron för elevhälsoteamet, andra vill att någon från EHT kontaktar vårdnadshavare
- Mentorskapet – **önskemål**: extra ersättning borde utgå till mentorer; utbildning för mentorer behövs
- **Utmaningar**: Oklarhet i arbetsfördelning – vem ska göra vad?
- **Förslag**: Skulle behövas ett årshjul för att klara ut rutiner och arbetsfördelning
- **Utmaning**: Att frånvaron ökar i samband med att elever blir myndiga
- **Utmaning**: Elever ser skolan som bara ett socialt sammanhang
- Hot om avstängning hjälper ofta – ingen elev har skrivits ut
- **Utmaning**: så gott som omöjligt att vända en långvarig frånvaro, oftast resulterar det istället i att eleven skrivs ut.
- Skolan är angelägen om att göra anpassningar, även om det inte kan ske i samma omfattning som i grundskolan. Problemet är att elever med tidigare stort behov av stöd, har fortsatt behov av detta.
- **Utmaning**: Särskilt stöd finns inte i gymnasieskolan – reducerat program blir ofta resultatet

- **Utmaning:** Trots orosanmälningar till Socialtjänsten faller ansvaret tillbaka på skolan
- **Önskemål:** Utbildningstillfällen och samtal – om mental träning, gruppdiskussioner om trivsel i skolan, att få arbeta mer med det relationella och en introduktionsvecka för att lära känna varandra

”Vi behöver komma ihåg att elevhälsan är ingen vårdande instans. Elevhälsan är en stödjande instans. Det är också ett paradigmskifte som skett kring synen på elevhälsans funktion i skolans verksamhet.”

Workshoppedeltagare elevhälsoteam

Skolledning – verktyg och funktioner

Samtalen med skolledningarna handlade bland annat om frånvarostatistik, om hur målen för det närvarofrämjande arbetet ser ut och om dessa är av kvalitativ eller kvantitativ art. I relation till RUF2050 och de regionala prioriteringar som anges för tiden fram till 2026 ligger gymnasieskolorna mycket väl till. ”Andelen gymnasieelever som inom tre år fullföljer utbildningen och får en gymnasieexamen ska vara högre än 80 procent”. Gymnasieskolorna i förstudien ligger på 91 resp 92% under år 2023.

Vidare handlade samtalet om vad en ”problematisk frånvaro” är för något, samt om verktyg i det närvarofrämjande arbetet och om att bygga relation till vårdnadshavare.

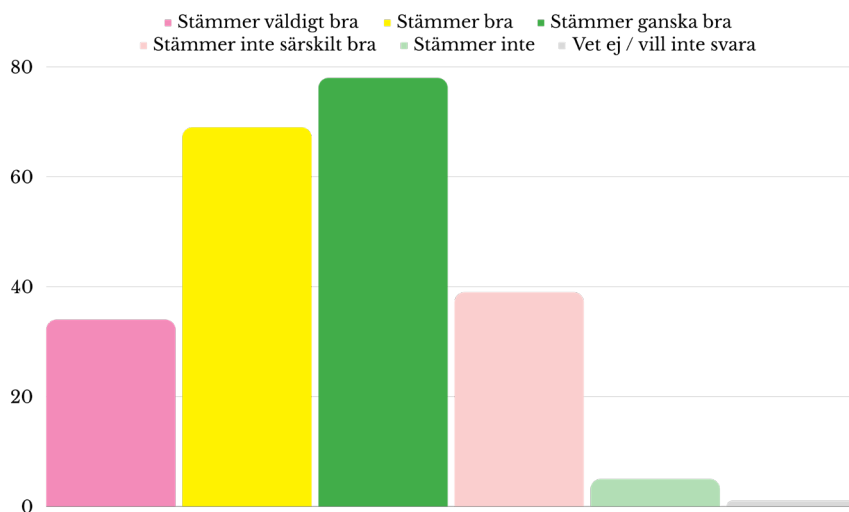
Organisatorisk medvetenhet – urval av skolledningens tankar:

- Det är i klassrummet verksamheten sker – en viktig strukturförändring för att stärka närvaron
- Kurator som jobbar coachande gentemot mentorer (på en skola)
- Det finns en övergripande rektorsgrupp inom Drottning Blanka för att främja närvaro
- Det finns en internsajt med 100 tips för att främja god närvaro
- Vårdnadshavare är viktiga – vi använder dem mycket
- Genom SYV hittar vi individuella anpassningar för elev
- Mentorskapet – relationsbygge, systematik, närvarofrämjande
- Frånvaroutredningar görs av kurator –höjer kompetensen
- **Utmaning:** Att få all personal att känna ansvar för det närvarofrämjande arbetet
- **Utmaning:** Myndiga elever med hög frånvaro svåra att få koll på
- **Utmaning:** Svårt med samarbete med socialtjänsten
- **Utmaning:** Kulturarbete för att förändra elevens syn på skolan behövs
- **Utmaning:** Vårdnadshavare ser inte skolan som samarbetsprojekt
- **Utmaning:** Ströfrånvaro är problematisk

Samarbetet mellan skola och vårdnadshavare

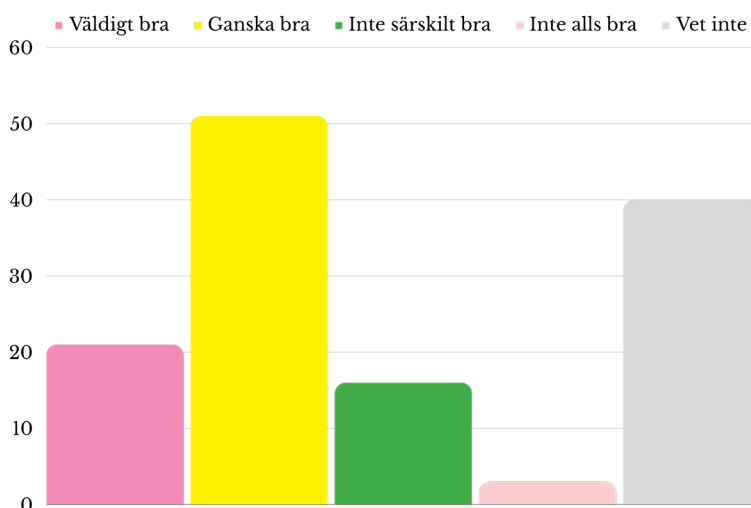
Samarbetet mellan skolan och vårdnadshavare berörs, både i flertalet workshops men också i enkäterna. Här lyfter vi fram några frågor och svar från enkäterna. Först från personalenkäten:

Jag upplever att samarbetet med vårdnadshavare fungerar väl i arbetet med att främja skolnärvaro och motverka skolfrånvaro



I enkät till vårdnadshavare ställdes frågan om ”vilka möjligheter finns det för eleven att få tillgång till rätt stöd i skolan om eleven behöver?”

Vilka möjligheter finns det för eleven att få tillgång till rätt stöd i skolan om eleven behöver?



En annan fråga till vårdnadshavare är: ”Hur upplever du att samarbetet mellan dig (vårdnadshavare) och skolan fungerar när det gäller eleven?”

- *”Kommunikationen fungerar bra och samarbetet skulle vara bättre om det fanns fler verktyg o större förståelse för att alla barn är olika o har olika förutsättningar”*
- *”Jag har kunnat maila mentor och fått svar snabbt och informativt. Tycker dock att det är oerhört lite som läggs upp i Schoolsoft som jag som förälder kan ta del av.”*
- *”Lite mindre bra p.g.a. att jag inte har insyn i anpassningarna och skolarbetet. Bra när det gäller det personliga bemötandet och tillgängligheten.”*
- *”NN som är lärare och mentor gör ett fantastiskt jobb. Vi har bra kommunikation. Hon är även mycket bra med eleverna.”*
- *”Får ingen info alls förutom på utvecklingssamtalen. Saknar all information om hur elev ligger till i alla ämnen”*

Utvecklingsförslag från vårdnadshavare, personal och elever

Vårdnadshavarna fick också en fråga i enkäten om förbättringsförslag – det kom upp en mängd förslag, nedan presenteras ett urval:

Har du några konkreta förbättringsförslag för att underlätta samverkan mellan dig som vårdnadshavare och skolan?

- *”Fortsätt att bygga på relationsskapande med insikten om att olikheter hos eleverna”*
- *”Täta uppföljningar vid behov, kunna anpassa krav för att få eleven att lyckas. Exempelvis ändra redovisningsmetod för att få fram det mesta/bästa ut varje individ”*
- *”Det är så många ungdomar som lider av psykisk ohälsa...otroligt viktigt att man möter upp och försöker att hjälpa varje individ på ett bra sätt. Viktigt att man har en bra dialog mellan lärare, vårdnadshavare och elev”*
- *”Att lärare ser, uppmuntrar och berömmar då en elev tar sig tillbaka. Annars kommer den tappa lusten snabbt och tycka ”alla är på en ändå...” Så se dom här eleverna! De kommer inte vilja vara mer i skolan om de inte ”spelar någon roll” eller om de ses som den de var innan. Då hamnar de i ett fack direkt igen och de har kämpat så med att komma tillbaka och prestera. Motivera dom!”*
- *”Tror det är viktigt att bygga en kultur och en miljö i skolan som gör att ungdomarna vill vara där och vill lyckas. Något som kan peppa och framförallt beröm på ett konstruktivt sätt när någon anstränger sig och gör bra saker.*
- *”Att om möjligt ha dialog mellan skola, elev och vårdnadshavare när det börjar märkas en högre frånvaro. Kanske går det att bromsa om det plockas upp på flera plan, att uppmärksammas från flera håll.”*
- *”Bjuda in vårdnadshavare till info kväll om vilka ni är och vilken support som finns”*

- *”Finns ingen mall för varje individ, flexibilitet är att föredra. Att ha tron att alla vill vara bra och med rätt förutsättningar kan alla bli bra. Lärande med glädje och tro på varje individ. Alla kan lära sig med rätt förutsättningar”*

Också personal har i enkäten fått frågan om deras förbättringsförslag: Har du några konkreta förslag för att förbättra skolans arbete med att främja skolnärvaro? Finns det något stöd som hade underlättat i din roll?

- *”Ett förslag för att förbättra skolans arbete till en god och trygg lärmiljö är att skaffa resurslärare i de ämnen där behovet finns. För att elever ska känna sig hörda och sedda under alla lektioner som finns”*
- *”Erbjuda riktade stödprogram för elever med frånvaro”*
- *”Att ställa högre krav på eleverna att förbättra sin närvaro istället för att fokusera på att det är lärarnas ansvar”*
- *”Få mer tid att skapa relationer med elever. Större undervisningsgrupper kommer med mindre tid åt individuell kontakt. Mer schemabrytande temadagar för att skapa trygghet och samtal utanför klassrummet och i undervisningen”*
- *”Tätare kommunikation med både elever och vårdnadshavare. En ordentlig inskolning när de kommer från grundskolan där de förklaras att gymnasiet är frivilligt när de väljer att söka, inte efter att ha fått en plats. Då måste de ta sitt ansvar och komma varje dag, annars får de ”ingen lön” och slösar bara sina år.”*
- *”Mer inspiration med konkreta tips från skolor som har väl utvecklat närvarofrämjande arbete. Tex utbildning för EHT-personal och mentorer”*

Eleverna fick inte en direkt fråga om förbättringsförslag i enkäten, men en avslutande fråga på samma tema:

Är det något annat du vill lyfta kopplat till ämnet att främja skolnärvaro?

- *”Att lärarna ska kunna ge eleven som är frånvarande från skolan under en period uppgifter att göra hemma så den eleven inte hamnar så mycket efter för då blir det bara svårare att komma tillbaka till skolan när man hamnat efter så mycket.”*
- *”Att det läggs mycket press på eleverna och även om man säger till görs knappt något åt saken”*
- *”Att lärarna ska kunna anpassa uppgifterna så att man kan göra de hemifrån om man av anledningar inte deltar i skolan så att man inte hamnar efter för då blir man hemma mer och fastnar i en ond cirkel.”*
- *”Anpassa scheman efter hur eleverna känner att de fungerar bäst, prata med eleverna och anpassa schema utifrån hur eleverna anser att det bör vara. (Ej ta bort lektioner och mindre skoltid men eventuellt börja senare sluta senare etc)”*

Likheter och skillnader i vad de olika målgrupperna lyfter fram

Vad gäller **trygghet och delaktighet** är alla målgrupper överens om relationens betydelse. Det finns variationer mellan hur de olika målgrupperna uttrycker att man lyckas. Elever nämner i samtal både exempel på lärare som verkligen lyckas i detta och om dem som ”inte bryr sig lika mycket”. Lärare ser utmaningar i att relationer inte blir likvärdiga. Elevhälsopersonal och skolledning påvisar dokument och enkätundersökningar som grund för eller bekräftelse på upplevd trygghet och delaktighet.

På temat **goda lärmiljöer** finns det delade meningar om den nya ordningen med att allt skolarbete ska göras i skolan. Eleverna påtalar tidspress och efterlyser möjligheter till individuell anpassning och variationer. Lärare trycker också mycket på individanpassningar efter behov, men ser också utmaningar i att elever vill skjuta upp arbetet. Från ledningshåll ser man ordningen med att skolarbetet görs i skolan som närvarofrämjande i sig.

Organisatorisk medvetenhet är ett brett tema, här kommer också frågor om frånvaro, rutiner och hantering upp. Generellt är det ett område där alla grupper har lätt för att glida in på utmaningar: elever pratar t ex om svårigheten att hinna ifatt och få rätt uppmärksamhet om man varit frånvarande. Lärare talar också om svårigheter att hinna – som mentor att uppmärksamma och få tillräckligt med tid för enskilda elever. Men också om utmaningar med vårdnadshavare som inte visar tillräckligt mycket engagemang. Vårdnadshavare å sin sida uttrycker i enkätsvar att man inte har så god kännedom om vilket stöd som finns att tillgå för elev som behöver det. Elevhälsopersonal och skolledning talar om utmaningen med myndiga elever, där frånvaron plötsligt stiger brant och både skola och vårdnadshavare står maktlösa. Den problematiska ströfrånvaron är också ett ämne som återkommer. Elever talar om ströfrånvaron som en schema-fråga till skillnad från skolledningen som ser det som en kulturfråga, där elevers syn på skolan behöver förändras.

Sammanfattningsvis så är frågan om att främja närvaro komplex, vilket också våra samtal visar. Att svaren delvis spretar och går isär är något som bekräftar den bilden.

Utmaningar som inte passar in

Vid genomgången av de tre framgångsfaktor som IFOUS nämner i sin forskning har vi listat sådant som skolorna tycker att de är bra på men också det som är utmaningar och utvecklingsområden för dem.

Återkommande dyker det upp utmaningar som har mer av individuell karaktär.

Några exempel:

- Läraren rår inte på elevens sociala bekymmer
- Stor skola– social ångest för vissa elever
- Aktiviteter utanför skolan konkurrerar med studierna
- Elever frånvarande p g a fysisk ohälsa
- Pengarna från CSN ställs mot att ha extrainkomst
- Vänners inställning till skolan viktigare än föräldrars

- Föräldrar har inte insikt om orsaker till elevers frånvaro
- De flesta med hög frånvaro har någon form av psykisk ohälsa
- Elever efterfrågar ”livskunskap”– undervisning kopplad till deras tillvaro

Detta är exempel som alla handlar om antingen elevens villkor eller förutsättningar eller om vårdnadshavares förmåga och möjlighet.

I analysdelen kommer vi att föreslå något som vi tror skulle kunna stärka skolans närvarofrämjande arbete – *Att stärka elever i att ta hand om sin psykiska hälsa*. Skolorna i förstudien gör redan idag mycket på det här området, men det finns delade meningar bland respondenterna – många menar att detta är individfaktorer som skolan inte rör på och därför inte bör ägna uppmärksamhet. Andra att det är ett fält där skolan kan göra stor skillnad. Vi återkommer alltså till denna fråga i analysdelen av rapporten.

Guldgruvor på hemmaplan

I resultatdelen finns också anledning att säga något om de enastående kunskapskällor som alla tre skolor har på hemmaplan.

Visättraskolan har sedan mer än tio år tillbaka hållit på med ett medvetet och starkt utvecklingsarbete, som resulterat i det som kallas Visättraandan, med ledorden kunskap, trygghet, trivsel. Dessa ord återspeglas i Visättraskolans vision – *”varje elev ska nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling, att alla elever ska känna sig trygga, och att alla elever ska trivas. Vi arbetar utifrån en helhetssyn på varje elevs lärande och utveckling. Kunskap, Trygghet och Trivsel. Tre ledord som visar oss riktningen och är beroende av varandra.”*

Rektor Erik Hall har i flera böcker – tillsammans med kollegor och forskare – berättat om de framgångsfaktorer som har varit avgörande för deras utvecklingsarbete. I *”Skolutveckling i praktiken – konkreta exempel”* (2022)²³ går de igenom stegen i den utvecklingsresa de gjort, som modell för hur också andra skolor kan arbeta.

Något annat som sticker ut och är en enorm tillgång på Visättraskolan är det samarbete som byggts upp med Socialtjänstens föräldrarådgivare. Därtill har helt nyligen inrättats ett kommunövergripande närvaroteam, som leds av Barn- och utbildningsförvaltningen, en stor resurstillgång för skolorna. Ett etablerat samarbete finns redan mellan närvaroteamet och skolan.

Visättraskolan är en F–6-skola, vilket givetvis ger andra förutsättningar, problematik och möjligheter än vad våra gymnasieskolor har. Men den unika samverkan som byggts här ger väldigt tydliga vinster för alla parter, inte minst för eleven och vårdnadshavarna.

”Man behöver prata om vikten av närvaro och börjar man som förälder se att barnet inte vill gå till skolan, att man tar tag i det direkt, att man vågar ta kontakt med skolan. Att man inte bara tänker att när barnet är i skolan så är barnet bara skolans ansvar, utan att man ser sig som förälder, som, alltid aktiv.”

Föräldrarådgivare i intervju

23. Hall, E., Hayyoun, D., Hylander, I. & Vikström, S (2022). Skolutveckling i praktiken – konkreta exempel.

Drottning Blankas Gymnasieskolor besitter en unik intern kunskapsbank om att främja närvaro, tack vare det arbete som rektor Stefan Lindh, Drottning Blankas Gymnasieskola Varberg, genomförde under tre års tid, 2019 – 2021. Tre enkäter som sammanlagt besvarades av mer än 3000 elever med frånvaro högre än 20% och därtill ett antal djupintervjuer, har gett skolorna en unik kunskap om orsaker till frånvaro. På internsajten finns också 100 tips om att främja närvaro. Här finns möjligheter för alla Drottning Blanka-skolorna att ösa ur och använda ett mycket rikt material.

Inom skolkoncernen verkar också Anna Nitsch, specialpedagog för hela Drottning Blankas verksamhetsområde, som också har gjort en studie kring unga flickors psykiska ohälsa och frånvaro från skolan.

Sammantaget finns det oerhört mycket kompetens inom respektive skolor, vilket både har underlättat arbetet i förstudien, men som också ger skolorna fantastiska möjligheter att konstruktivt utveckla sitt arbete med att främja en god skolnärvaro.

Hur ser frånvaron ut för killar respektive tjejer?

I vårt arbete har vi inventerat skolornas arbete kring att främja närvaro och förebygga och åtgärda frånvaro, men inte haft utrymme att fördjupa, varken i hur det ser ut för elever med olika bakgrund, för elever med funktionsvariationer eller för killar respektive tjejer specifikt. Vardera är dessa grupper och frågor viktiga och det skulle krävas betydligt mer resurser – både från skolornas och vårt håll – för att ge en fyllig belysning av dessa, mer än vad som kan göras inom den relativt begränsade insats som en förstudie är.

Vi har dock resonerat om frågan med Anna Nitsch, övergripande specialpedagog för Drottning Blankas verksamhetsområde. Kan hon säga något om det finns skillnader i frånvarofrekvens och orsaker till frånvaron mellan killar och tjejer?

Det finns ingen övergripande statistik om fördelning av frånvaro mellan könen. Det som kan konstateras när det gäller statistik är att läsåret 2022/23 hade de 28 skolorna ca 9000 elever. Av dessa är 73% flickor, medan samma siffra för riket i stort är 48%. Andelen varierar mellan 50–95% mellan skolorna. Andelen elever med utländsk bakgrund är högre än i riket som helhet, 37% jämfört med 29%. På skolnivå varierar andelen mellan 10% och 87%.

Anna Nitsch säger vidare om orsaker till frånvaron:

”Varje individ är unik och har sina egna unika anledningar till frånvaro. För att få syn på dem behöver man arbeta med varje elev. Men det finns, enligt min bedömning, vissa generella drag vilka jag finner intressanta. Flickor uppger ofta ohälsa, psykisk och fysisk som anledning till frånvaro. Pojkar säger att de behöver jobba för att försörja sig själva och/eller sin familj. Andra anledningar är kriminalitet och droger.

Jag misstänker att skillnaderna uppstår i ett kulturellt och socialt sammanhang. För flickor är det socialt accepterat att uppge ohälsa medan det inte är lika accepterat att flickor säger att de inte vill eller har lust att gå i skolan. Många gånger är vårdnadshavare mycket närvarande i flickornas ohälsa och mående. För pojkar är det inte socialt accepterat att säga att de mår dåligt, istället söker de sig då kanske till droger, kriminella sammanhang där de välkomnas in en gemenskap.

Med det sagt – de underliggande anledningarna till frånvaro kan sannolikt vara desamma för flickor och pojkar, men får olika uttryck utifrån den kulturella och sociala kontext i vilken de ingår.”

I den kartläggning av orsaker till frånvaro som Stefan Lindh, rektor DBGY Varberg, ledde under åren 2019–2021 deltog 3069 elever. Av dessa definierade sig 2470 som flickor, 548 som pojkar och 51 som annan(icke-binär). Bland de individfaktorer till frånvaro som angavs i dessa elevenkäter var Psykisk ohälsa den dominerande, mer än dubbelt så hög som Fysisk ohälsa. (Detta var alltså respondenternas egna upplevelser av sin hälsa.)

Stefan Lindh svarar på frågan om kartläggningen visar på skillnader mellan könen:

”Gällande kön, kan jag med vår statistik inte påvisa någon noterbar skillnad mellan flickor och pojkar. Det finns dock tendenser och även andra som påtalat att det finns en något ökad risk för psykisk ohälsa med skolfrånvaro som följd för den grupp elever som varken identifierar sig som pojke/man eller flicka/kvinna. Om man ser till rena studieresultat, särskilt på grundskolan, så sticker ju pojkarna ut negativt som grupp. När det handlar om längre sammanhängande skolfrånvaro både i grundskolan och på gymnasiet är det min upplevelse att detta fenomen är mer förekommande hos flickor. Tyvärr saknas det ju nationell statistik för att bekräfta detta.”

I ett eventuellt framtida genomförandeprojekt kan det bli tillfälle att fördjupa i anledningar och behov, med vetskapen om att det varken är görbart eller lämpligt att enbart kategorisera efter kön. De individuella variationerna är stora, något som har nämnts av alla olika målgrupper i vår studie, därför måste också lösningarna vara det.

Lakttagelser och förslag – en analys

Läsa kartan, göra resan, nå målet

I allt förändringsarbete gäller det att först försöka förstå den kontext vi rör oss i – vad är det vi ser, hur förstår vi det, vad vill vi ska förändras, hur och varför? Ser alla samma sak och gör samma tolkning av i vilken riktning vi bör röra oss? Annars är det en första uppgift att lösa – alla behöver vara överens, om en förändringsresa ska bli framgångsrik och upplevas lyckad av alla inblandade.

För skolan betyder detta: hur kan den utvecklas för att bli den plats där elever känner trygghet och delaktighet, så att den känns som deras andra hem? Hur kan lärmiljöerna bli kreativa utvecklingsplatser där elever får den feedback och det stöd som de behöver för att klara målen och bli sitt bästa jag? Och där den organisatoriska medvetenheten är självklar – där det finns struktur och rutiner, så att alla har en samsyn kring när och vad som behöver göras i det närvarofrämjande arbetet?

I en sådan kultur ingår också att sätta mål – staka ut riktningen, peka tydligt vart vi är på väg. Ett mått på mål är att se på närvarofrekvens – vad ligger den på idag och vad sätter vi för mål på den för året som kommer? Ett annat sätt – som inte behöver vara konträrt, är att snarare se på processen som ett mål i sig. En av skolorna, Drottning Blanka i Vasastan, uttrycker detta: *”vi har faktiskt valt att styra mer mot process i årets arbetsplan snarare än effekt av processen så det finns inget uttryckt kvantifierat mål i den här arbetsplanen”* En av dessa processer, som årets arbetsplan fokuserar på är klassmentorskapet. Relativt nyligen gjordes en organisationsförändring från heltidsmentorer till klassmentorer.

Vi ger det här exemplet så här inledningsvis för att tydliggöra vikten av att sätta tydliga mål, men att dessa inte nödvändigtvis behöver vara inriktade på kvantitet utan som i det aktuella fallet kvalitet – processen, som man vill ska sätta sig och vara väletablerad. Det ger uttryck för en sk utvecklingsorienterad förändringslogik, där förändringen ses som en cirkulär rörelse runt axeln Lärande > Engagemang > Delaktighet. En förutsättning för att den här typen av målarbete ska lyckas är just att det blir engagemang och delaktighet av hela gruppen i denna process.

Att stärka elever i att ta hand om sin psykiska hälsa

Både elever och personal ger exempel på kunskapshöjande insatser i psykisk hälsa som gymnasieskolorna redan genomför. Hos Drottning Blankas gymnasieskolor förekommer bland annat undervisning och övningar på temat *Resiliens*, med det preli-

minära syftet att bygga självförtroende och självkänsla hos eleverna. Undervisningen, som är förlagd åt ”mentorstid”, håller nu på att stöpas om under det mer omfattande begreppet *Mental träning*.

I nuläget ingår inte undervisning om hälsa som ett separat ämnesområde i Skolverkets läroplan för grundskolan²⁴ eller gymnasieskolan²⁵. Istället förekommer undervisningen som del av ämnet *Idrott och hälsa*. Skolinspektionen konstaterar dock i en granskning med titeln ”Mycket idrott och lite hälsa” att undervisningen för grundskolan tenderar att variera i omfattning och kvalitet på grund av det tolkningsutrymme som finns i läroplanen²⁶.

I granskningen ”Gymnasieskolors arbete för att främja elevers hälsa”²⁷ konstaterar Skolinspektion att kunskapsinnehållet i ämnesområdet hälsa varierar i tillämpning också för gymnasieskolan. Detta menar man resulterar i att ”skolorna inte ger elever likvärdiga möjligheter att utveckla sina kunskaper om hälsa”.

Ett ytterligare resultat som lyfts fram i Skolinspektionens rapport är att eleverna efterfrågar en mer allomfattande och fördjupande undervisning i ämnesområdet hälsa. I intervju berättar elever om en begränsad och ensidig undervisning som inte ger möjlighet till fördjupning. Elever önskar få möjlighet att reflektera och diskutera kring frågor som rör den egna hälsan. Elevernas efterfrågan bekräftas bland annat av en undersökning som genomförts av organisationen Mind, i samarbete med Fryshuset. På frågan om vilka livsfärdigheter, *Lifeskills*, som ungdomar (15–25 år) skulle vilja ha mer kunskap om, är det flest som svarar (54%) att man vill ha mer kunskap om hur man tar hand om sin psykiska och fysiska hälsa²⁸. Också av elevintervjuer inom förstudiens resultat framgår att man efterfrågar mer kunskap om att ta hand om den psykiska- och fysiska hälsan, samt att man som elev vill känna sig förberedd för livet efter gymnasiet.

Enligt Folkhälsomyndighetens nationella hälsoenkät ”Skolbarns hälsovanor” uppger de flesta skolbarn i Sverige att de känner sig tillfreds med livet. Däremot har andelen barn och unga i skolålder (11–15 år) som upplever hälsobesvär gradvis ökat sedan mätningarna startade på 80-talet. I den senaste mätningen, som gäller år 2021/2022, uppger majoriteten av 15-åringarna (77% av flickorna respektive 46% av pojkarna) att man besvärats av minst två återkommande hälsobesvär, där besvären som avses är: nedstämdhet, irritation, magont, huvudvärk, ryggvärk, sömnsvårigheter, yrsel, känt sig på dåligt humör samt känt sig nervös²⁹.

De självrapporterade besvären utgör en indikator för elevers psykiska, fysiska och sociala hälsa. Tillsammans med statistik från Socialstyrelsen som visar att antalet som hämtat ut antidepressiva läkemedel har ökat bland barn i åldrarna 13–17 år³⁰, tyder empirin på att den psykiska ohälsan hos unga har ökat under det senaste decenniet. Den negativa trenden aktualiserar behovet av hälsofrämjande insatser i skolan.

Förstudiens resultat tyder dock på att frågan om upplevt handlingsutrymme är komplex. I diskussioner kring elevers närvarobeteende, prestationer och hälsa delar respondenter upp de identifierade orsakerna i individfaktorer respektive skolfaktorer. Skolledning och personal uttrycker i diskussioner att man upplever sig vara begränsad till

24. Skolverket (2022). Läroplanen för grund- skolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr22).

25. Skolverket (2011) Läroplan för Gymnasieskolan, Gy11.

26. Skolinspektionen (2010). Mycket idrott och lite hälsa.

27. Skolinspektionen (2021): Gymnasieskolors arbete för att främja elevers hälsa

28. Mind (u.å.). Hur har du det? En rapport om ungas mående

29. Folkhälsomyndigheten (2023). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/2022 – Nationella resultat. .

30. Socialstyrelsen (2019). Psykiatrisk vård och behandling till barn och unga : Öppna jämförelser 2019.

insatser som rör skolfaktorer och drar därmed slutsatsen att dessa satsningar inte kan förbättra situationen för individer som har personliga utmaningar.

Resonemanget är ett tydligt exempel på när uppdelningen i skolfaktorer och individfaktorer inte fungerar som ett komplett analysverktyg, utan snarare skapar ett synsätt som krymper det upplevda handlingsutrymmet. Inte sällan nämns elevers psykiska-, fysiska och sociala hälsa enbart som en individfaktor, och därmed som något skolan över huvud taget inte kan arbeta med.

Mot bakgrund av förstudiens resultat är följande tydligt: att prata om eleven som separerad från skolsammanhanget att förminska skolans roll i elevens liv. Detta gäller även de elever som inte fysiskt närvarar i skolan. Diskussioner kring hälsofrämjande samt stödjande/åtgärdande insatser på grupp och individnivå bör rimligtvis utgå från att elevens livssituation, mående och agerande påverkas av den skolkontext som eleven befinner sig i – och vice versa.

Folkhälsomyndigheten konstaterar att det ”finns stor potential för insatser inom skolan att inverka positivt på barns och ungas psykiska hälsa”³¹. Konstaterandet ligger i linje med förstudiens resultat; skolan, dess fysiska och sociala miljö samt anställda har en stor möjlighet att göra en signifikant skillnad i elevernas liv.

Att stärka vårdnadshavares roll

I flera av intervjuer, workshops och fokusgrupper har respondenter lyft faktorer som viktiga att arbeta med, även om de är inriktade på individens situation, förmåga eller förhållningssätt. Likaså dyker hemförhållanden, inställning, förhållningssätt och kommunikationen med vårdnadshavare upp i en mängd olika sammanhang.

Enkäterna till skolpersonal visar att samarbetet med vårdnadshavare är ett område där det finns mer att göra – fler har svarat stämmer ”ganska bra” eller ”inte så bra” än de som svarat ”bra” eller ”väldigt bra” på påståendet ”Jag upplever att samarbetet med vårdnadshavare fungerar väl i arbetet med att främja skolnärvaro och motverka skolfrånvaro”.

Likaså visar enkäter till vårdnadshavare på liknande tendens. Många vårdnadshavare uttrycker ett behov av en starkare kommunikation med skolan och lägger också fram sådana förslag när de tillfrågas om utvecklingsområden.

Skolorna bedriver redan idag ett viktigt arbete med vårdnadshavarna och det ingår som en del i den organisatoriska medvetenheten. Men både vårdnadshavare och skolpersonal menar att det här är ett område som behöver intensifieras och fördjupas, för att ge närvarofrämjande effekt. Vårdnadshavare uttrycker det som att informationen från skolan är för bristfällig eller för sen. Från skolans håll pekar man på framgångsskolor som har utvecklat en unik kommunikation och delaktighet från vårdnadshavares sida och ser att här finns betydligt mer att utveckla än vad som skett hittills på den egna skolan.

Vårdnadshavare är en resurs som behöver stärkas. Stödet från vårdnadshavare är avgörande för att främja närvaron. Kommunikation, samverkan och tillit behöver därför systematiseras och utvecklas. Att erbjuda föräldragrupper, där vårdnadshavare får möjligheter att gemensamt reflektera för att få en ökad förståelse om sitt barns situation i

31. Folkhälsomyndigheten (2022). Självrapporterad stress, somatiska och psykiska besvär bland skolbarn.

Elev som passar in i skolan eller en skola som passar eleverna?

Vi slog redan i inledningen fast ett rättighetsperspektiv som en viktig utgångspunkt i det närvarofrämjande arbetet. Här finns lag- och förordningstexter att luta sig emot, men också skolans eget likabehandlings- och värdegrundsarbete. I ”Plan mot kränkande behandling 20230201—20240131 Aktiva åtgärder för likabehandling 20230201—20240131” som vi fått ta del av från DBGY Vasastan, slås redan inledningsvis fast att *”DBGY Vasastan ska vara en miljö som är fri från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Alla elever ska kunna känna sig trygga och bemötas och behandlas med respekt utifrån sin egenart.”*

Hur långt kan och vill skolan gå för att bemöta och behandla alla respektfullt, utifrån olikheter och förutsättningar? Det här är en viktig fråga som handlar om elevsyn och värdegrund. Den har varit föremål för samtal i flera olika intervjuer och workshops. Ytterst handlar det om hur skolan kan utvecklas pedagogiskt, socialt, fysiskt, organisatoriskt för att alla ska ha plats och kunna få utvecklas och växa i den.

Inledningsvis i rapporten, när vi slog an tonen för denna rapport, hänvisade vi till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, där det finns en artikel om det som kallas universell utformning. Universell utformning handlar om att skapa lösningar som fungerar för så många som möjligt redan från början³². Med denna princip för ögonen behöver vi ständigt fråga oss, som medarbetare och som skola: vad kan vi göra mer för att en elev ska hitta sin plats, komma till sin rätt, utveckla sin potential?

Ibland har vi noterat i våra samtal då vi kommit in på frågan vilket stöd som erbjuds elever med särskilda behov, att man kan gömma sig bakom det faktum att förutsättningarna för särskilt stöd är drastiskt annorlunda i gymnasieskolan jämfört med grundskolan. Och att argumentet då kan bli att om en elev har problem så har hen gjort ett felaktigt val av skola. Ett sådant resonemang lägger en stor börda på en elev som kanske redan brottas nära bristningsgränsen för att klara av sin skolgång. Här finns ett område som både skolledning, elevhälsopersonal, lärare/mentorerna och övrig personal behöver vända och vrida på. Vi har mött diametralt skilda uppfattningar om vad skolan kan och bör göra bland dem som vi samtalat med i våra workshops och intervjuer.

Att bli en universellt utformad skola handlar om att med kreativitet och engagemang göra allt för att varje enskild elev ska ha så bra förutsättningar som möjligt att klara sin skolgång och att därmed ha bättre utgångspunkt inför både arbetsmarknad och vuxenliv. Och detta handlar mer om förhållningssätt än att alltid kunna erbjuda små undervisningsgrupper. Att bygga relationer, att bemöta med respekt, att se och lyssna på eleven och se till att hen blir delaktig banar väg för en tryggare skoltillvaro. Och detta är en viktig utgångspunkt i det närvarofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet.

32. Myndigheten för delaktighet (u.å.). Verktyg. Lär om politikens mål och inriktning. Politikens fyra arbetssätt. Hämtad <https://www.mfd.se/verktyg/lar-om-politikens-mal-och-inriktning/politikens-fyra-arbetssatt/principen-om-universell-utformning/> (2024-01-20)

Bemötande–relationens betydelse i alla möten

Vi har sett hur olika målgrupper i våra intervjuer, workshops och fokusgrupper återkommer till relationens betydelse för att bygga förtroende, tillit, trygghet – komponenter som behövs för att främja skolornärvaro. Här kan vi också betona ansvaret och möjligheten som vuxen – inte enbart för elevhälsoteamet – att vara den inlyssnande och relationsbyggande personen. En och annan lärare har i enkäter uttryckt att det är den pedagogiska delen, undervisningen, som är lärarens specialområde, inte att vara en social eller vårdande instans. Men undervisningen sker inte i ett vakuum. Hela tillvaron, hur rörig och stökig den än kan vara, följer med in i klassrummet. Och varken lärare eller elev kan befria sig från den och isolera sig i en undervisande bubbla, hur gärna hen än önskar att det skulle kunna vara så.

Att bygga en tillitsfull relation med sina elever handlar inte om att bli kompis, det är inte en privat utan en professionell relation som åsyftas.

Anna Nitsch, övergripande specialpedagog på Drottning Blankas verksamhetsområde, som själv har gjort en studie, där hon intervjuat sex långtidsfrånvarande elever, säger om relationens betydelse för de här eleverna *”att de hade någon som visste hur de hade det och som hjälpte dem med struktur och planering. Och som aldrig gav upp på dem.”* Och det var avgörande för just de här eleverna.

Malin Gren Landell har många hänvisningar till relationens betydelse: *”Relationsskapande hänger ihop med flexibilitet. Genom att hitta flexibla lösningar blir eleven sedd. Här handlar det inte om att följa vetenskapliga metoder utan att luta sig mot elevens behov.”*³³

Här är kärnan i att bygga relationen – hitta till elevens egen drivkraft, uppmuntra elevens egna initiativ och lösningar vad som är bäst för hen. Hitta de flexibla lösningarna, tänk utanför boxen!

Selene Cortes återkommer i sin senaste bok³⁴ flera gånger till vikten av att som vuxen vara en lyssnare och låta samtalet ske på den ungas villkor, att inte blunda för det som kan vara svårt att ta in. Den vuxne kan vara den som kan göra en stor skillnad i en ung människas liv, genom att inte väja undan. En av bokens unga röster, svarar på frågan om vem som kan vara den här vuxna lyssnaren: *”Alltså... det hade kunnat var vem som helst. Hade nån bara inte blundat.... Jag vet flera som visste och som valde att blunda för det här.”*

Se, lyssna och ta hjälp av eleverna

Många elever i våra fokusgrupper och intervjuer (och enkäter??) berättar om hur betydelsefullt det är när de blir sedda. Det kan motivera eleven att faktiskt ta sig upp och komma till skolan, vetskapen om att där finns inte bara kompisar utan också vuxna som ser en, inte bara som elev utan som medmänniska. Och som lyssnar på en.

Och att få bli delaktig på riktigt, det är vad många elever uttrycker att de vill. När vi arbetar för att främja närvaron och förebygga frånvaron, behöver vi ta hjälp av dem det berör, det är inget arbete som bara vuxna kan sköta. Räkna med eleverna, gör dem delaktiga och medansvariga, låt dem ta ett större ansvar i det som sker i skolan, allt det som vi gör och kan göra för att skolan ska vara en trygg och trivsamt plats att vara i, både för vuxna och elever. När vi tagit upp frågan om delaktighet och inflytande med elever i våra fokusgrupper ger de blandade intryck: *”Ja och nej. Man vill ju att man ska bli*

33. Gren Landell, M. (2018). Främja närvaro - att förebygga skolfrånvaro.

34. Cortes, S. (2023) Att prata med unga om psykisk ohälsa.

lyssnad på, vad man tycker själv ska bli bättre och att det inte bara är såhär: nej det här såhär. Men samtidigt svårt att ta ansvar som elev. Man orkar inte riktigt...” (Elev i fokusgrupp)

Elever behöver tränas i inflytande och ansvar, det är inget som bara går att förvänta. Och många lärare gör precis så här. De iakttagelser och förslag som vi kommer med här är inte i allt något nytt och oprövat. Men många, både elever och lärare utvecklar under våra samtal förslag och idéer om hur delaktighet och inflytande skulle kunna växa fram. Flera lärare har i workshops föreslagit schemabrytande temadagar, trygghetsskapande dagar i början av ett läsår, aktiviteter där elever skulle kunna få ett större inflytande både i utformning och genomförande, vilket också skulle kunna öka vi-känsla och tryggheten på skolan.

Övergångar–möjligheter eller hinder

Övergångar mellan skolformer, byte av skola eller klass eller övergångar från en årskurs till en annan, är känsliga tillfällen i elevens liv. För många kan en övergång fungera som en brygga till något nytt och oprövat som hen ser en ny möjlighet i. Att inte belastas av tidigare föreställningar, förhållningssätt och relationer kan ses och fungera som en nystart. Men för många elever är övergångar stresspåslag, där det okända, ett nytt sammanhang, nya klasskamrater, nya lärare, ny skola, resväg med mera – allt det här kan skapa en oro som är ett stort riskmoment.

Här krävs insatser från både den överlämnande och den mottagande skolan för att underlätta övergången, göra den så smidig och mjuk som möjligt, eliminera den oro som eleven – och vårdnadshavare – kan uppleva. Våra skolor gör mycket redan idag. Specialpedagogerna fyller en jätteviktig funktion och är viktiga länkar från överlämnande skola till den mottagande och den information som de lämnar vidare till mentorer/klasslärare är värdefull, för att eleven ska ges så bra förutsättningar som möjligt och för att hen ska kunna få en trygg övergång. Olika arrangemang som skolorna anordnar inför terminsstart är viktiga. Att få se de nya lokalerna kan göra att många elevers oro blir lite mindre.

Men våra skolor har också berättat att överlämningen inte alltid fungerar som den borde. Gymnasieskolorna tar emot elever från ett stort antal stadsdelar och kommuner vilket gör överlämning – och övergång – mer komplex. Skolan får helt enkelt inte alltid den information om den enskilda eleven som är viktig och nödvändig för att ge en ny start den bästa kraften.

Det är ju så att den fasta punkten i denna övergång, förutom eleven, är vårdnadshavare. Finns mer information om eleven som vårdnadshavare har, men som hen inte tillfrågas om? Hur kan gymnasieskolorna från sitt håll göra övergångar så smidiga och trygga som möjligt? Här finns säkerligen mer att göra, i linje med vad vi beskrivit i avsnittet ovan – *Vårdnadshavares roll kan stärkas*.

Skolverket har tagit fram stödmaterial med rutiner för avlämnande och mottagande skolor. De betonar kommunikation med vårdnadshavare och elev och delaktighet för att övergången ska bli så trygg och bra som möjligt.³⁵ Särskilt viktigt är detta när det gäller elever med särskilt stöd. Genom att informera vårdnadshavare och be om tillåtelse att föra över sådan information som är värdefull för den mottagande skolan att ha, kan övergången bli tryggare och bättre för den enskilda eleven.

35. Skolverket (2023). Skolutveckling: Inspiration och stöd i arbetet: Stöd i arbetet. Hämtad <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/overgangar-inom-och-mellan-skolor-och-skolformer> (2024-01-20)

Allas ansvar och samverkans betydelse

Samverkan nämns som en nyckel i otaliga sammanhang. Och trots den omfattande forskning som finns, vittnar många om brister just i samverkan.

För ett närvarofrämjande arbete behöver alla hjälpas åt. Vi behöver kunskap om varandra och band mellan varandra för att göra en så bra insats som möjligt. Vi har flera gånger i rapporten talat om vikten av god kommunikation – mellan elever, mellan lärare och elev, kollegor emellan, mellan elevhälsoteam och lärare, mellan vårdnadshavare och skolans olika professioner, med externa aktörer som socialtjänst, närvaroteam, föräldrarådgivare, BUP.

Ju högre risken för problematisk frånvaro är, desto viktigare är samverkan mellan alla dessa olika aktörer, internt inom skolan, med vårdnadshavare och med externa aktörer där det är aktuellt.

Det krävs både god vilja, ambition och tillit för att skapa trygga och transparenta kommunikationsvägar mellan alla dessa aktörer. Ett begrepp som ofta används i sammanhanget är *samverkanskompetens*. Det handlar bland annat om att ha kunskap hur samverkan kan designas och faciliteras för att bygga den tillit som behöver finnas som ett kitt mellan parterna. Det behövs en systematik och rutiner i arbetet, vilket i slutändan är skolledningens ansvar. Samverkansavtal kan vara till nytta mellan organisationer som ofta präglas av hög personalomsättning, det finns något att förhålla sig till när många i organisationen är nya. Risken är annars att den samverkan som byggs, ibland på en personell grund, krackelerar när personal byts ut.

Men från alla inblandade behövs förståelse, kunskap och vilja för att en samverkan ska komma till stånd och den nödvändiga tilliten kan byggas.

Sluta göra, fortsätt göra, börja göra!

Denna rapport har velat berätta om de workshops, fokusgrupper, intervjuer och enkäter som vi genomfört och vad deltagare sagt om det komplexa tema som det närvarofrämjande arbetet innebär.

Då vill vi lämna ett råd till dig som har varit vår läsare: Reflektera tillsammans på din skola – med kollegor, skolledning, elevhälsoteam, men framförallt med eleverna om hur det ser ut hos er och vad ni kan göra. Ofta väcks nya tankar i ett projekt – vi behöver börja göra något som vi inte gjort tidigare, uppmärksamma en ny fråga eller angripa en utmaning från ett annat håll.

Den problematiska frånvaron är inget nytt fenomen, även om det mesta pekar på att den ökat under senare år.

Det vi behöver göra är att tala om den, vända och vrida på den, angripa den med metoder och förhållningssätt, som vi kanske inte använt ännu. Samhälleliga utmaningar förändras snabbt. Då behöver också våra angreppssätt för att ta oss an problematiken förändras. I förändringsarbete talar man ibland om att vi behöver sluta göra, fortsätta göra, börja göra något.

Vad är viktigast hos er? Sätt er ner tillsammans och gå igenom: vad gör vi idag som kanske hellre skulle utföras på ett annat vis eller inte alls? Och vad av det vi idag gör behöver vi fortsätta med? Och till sist: vad behöver vi börja göra? Är det nya metoder,

rutiner som inte prövats förut, sätt att kommunicera eller nya förhållningssätt som är det bärande för just er? Och hur är det med era mål – vart vill ni nå med ert arbete? Och när i tid? Har ni processat målen tillsammans? När målen blir konkreta blir ni konkreta.

Förstudien och rapporten har visat att temat Främja skolnärvaro, förebygga och åtgärda skolfrånvaro är komplext. Det samtalen också har visat är behoven av individuella lösningar och flexibilitet – skolans anpassningsförmåga utifrån de olikheter elever utgör. Att samtala om det komplexa gör det lite mindre komplext och utmanande.

Skolpersonal besitter en enorm kompetens och erfarenhet, något som visat sig både vid de specifika skolor vi studerat men också i den större enkät som genomförts till skolpersonal i allmänhet. Vi som gjort studien är imponerade över den kunskap och erfarenhet, men framförallt över den ambitiösa vilja som finns för att göra elevernas tillvaro bättre och ge dem en god start i livet. En samverkan över professionsgränser och mellan olika aktörer kan ta arbetet ännu längre. I slutändan är det era elevers framtid som står på spel.

Och ta hjälp av vårdnadshavarna också i det här. De har kunskap, vilja och framför allt en enorm kärlek till sina barn, era elever. Använd den kraften mer! Kommunicera med dem, bjud in dem, samverka med dem!

Vi vet att elever utan examen har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Vi vet att många unga idag är drabbade av psykisk ohälsa. Alla insatser som kan förstärka den psykiska hälsan och välbefinnandet behövs. Det är nu vi alla behöver samla våra krafter.

Sammanfattning

– 9 tips på att främja skolnärvaro

47

- Bygg relationer med era elever
- Se, lyssna och ta hjälp av eleverna
- Se individen och var flexibel
- Stärk elever att ta hand om sin psykiska hälsa
- Involvera vårdnadshavare – de är en kunskaps- och kärlekskälla
- Ta hjälp av varandra – samverka för att nå bättre resultat
- Se, samtala och var överens om målet och vägen dit
- ”Det är viktigt för mig att det går bra för dig”/”Kunskap, trygghet, trivsel” – bli en skola för alla genom att böttna i skolkulturen
- Och glöm inte: Du är unik, du kan förändra! Var stolt över dig själv och din förmåga!

Förslag på insatser för ett kommande utvecklingsprojekt

Nedan följer några preliminära exempel på aktiviteter/insatser som ett förslag för ett genomförandeprojekt inom området Främja skolnärvaro att fokusera på:

Skolan som friskfaktor – samtal om psykisk hälsa & utvecklad samverkan med vårdnadshavare

- Samtal med elever om psykisk hälsa, delaktighet, inflytande och självbild – genom metoder som skolorna idag använder eller med utveckling/ användning av nya.
- Metoder, inriktade mot elever i riskzon för frånvaro eller elever som redan är inne i en problematisk och långvarig frånvaro. Exempel på metoder ges i bilagan ”*Kompendium för att främja skolnärvaro. En sammanställning av kunskapsområdet.*”
- Utvecklad kommunikation och samverkan med vårdnadshavare
- Resurs som medfinansier: Skolans personal och skolledning
- Tillkommande personell resurs: vårdnadshavarcoach
- Tillkommande personell resurs: elevcoach

Kompetensutvecklande insatser riktad till skolpersonal

49

- kring exempelvis psykisk ohälsa och samtalsmetodik, relationsstärkande förhållningssätt, en skola för olikheter, metodhandledning och coaching i de metoder som används inom projektet
- Resurs som medfinansiar: Skolans personal och skolledning
- Tillkommande personell resurs – upphandlad specialistkompetens

Utveckla det systematiska närvarofrämjande arbetet

- Identifiera svaga länkar, bygg en stabil struktur, som involverar alla parter, både i personalgruppen, vårdnadshavare och framförallt eleven i centrum.
- Resurs som medfinansiar: Skolans personal och skolledning; interna ledningsresurser hos huvudman.

